Kremiranje tijela - teološko moralna prosudba

Martinović, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:646951

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Chatolic Faculty of Theology

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

KREMIRANJE TIJELA

Teološko-moralna prosudba

Diplomski rad

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić

Student:

Josipa Martinović

Đakovo, veljača 2018.

Sažetak

Kremiranje (spaljivanje) tijela je praksa koju pronalazimo od najstarijih vremena. U diplomskom radu želimo stoga donijeti teološko-moralnu prosudbu kremiranja tijela u svjetlu kršćanske vjere, osobito potaknuti naputkom Kongregacije za nauk vjere „Ad resurgendum cum Christo“ (Da bi se suuskrslo s Kristom), objavljenim u kolovozu 2016. godine. Kako bi se što bolje shvatila (ne)dopuštenost kremiranja, prvi dio donosi religijsko poimanje tijela i smrti. Neobjavljene religije, zbog svog specifičnog pogleda na tijelo i vjerovanja u reinkarnaciju, puno su otvorenije ovoj praksi. Hinduizam tijelo promatra kao zatvor čovjekovoj duši koja se mora izdići iznad tjelesnog života. Sve dok se ne izdigne reinkarnacijom, odnosno ponovnim rođenjem, ona se vraća u život. Cilj je sjedinjenje sa Brahmanom. Budizam na sličan način promatra život. Sve je prolazno, promjenjivo, prividno. S druge strane, židovstvo, islam i kršćanstvo objavljene su religije koje vrijednost tijela vide u tome što ono potječe od Boga i što će jednom u istom obliku uskrsnuti. Islam i židovi stoga ne dopuštaju kremiranje. Kremacija tijela ni u kršćanstvu nije oduvijek bila dopuštena, osim u slučajevima kada je prijetila zaraza i velika epidemija. Tek od sredine 20. stoljeća Crkva, uz određene uvjete, dopušta kremiranje. Dopuštenost kremiranja najčešće određuje motiv odluke za izbor kremiranja. Ukoliko se motivi protive kršćanskoj vjeri, kremiranje je nedopušteno i uskraćuje se kršćanski obred sprovoda. Međutim, i u slučajevima kada se kremiranje dopušta, postoji niz moralnih pitanja te rad donosi crkvene odredbe o ukopu i kremiranju tijela, a obrađuju se i pitanja poput čuvanja urne, dopuštenosti prosipanja pepela, itd.

***Ključne riječi**: kremiranje, tijelo, religije, duša, ukop, odredbe, urna, uskrsnuće, pepeo, grob*

Summary

Body cremation (burning) is something people have been practicing since the earliest times. In this graduate thesis I want to declare theological and moral judgment of body cremation in the context of Christianity, especially to stimulate by issuing instruction 'Ad resurgendum cum Christo', the Congregation for the Doctrine of the Faith written in august, 2016. In order to better understand the (non) permissibility of cremation, the first part of the book brings the religious perception of the body and death. Unpublished religions, because of their specific view of the body and beliefs in reincarnation, are much more open to this practice. Hinduism observes the body as the constraint of a human soul that has to rise above body life. As long as he does not rise up with reincarnation or re-birth, he returns to life. The goal is to unite with Brahman. Buddhism resembles life in a similar way. Everything is passable, changeable, seemingly. On the other hand, Judaism, Islam, and Christianity are published religions, which see the value of the body in the fact that it comes from God and will resurrect once in the exact same form. Islam and the Jews therefore do not allow cremation. Body cremation in Christianity has not always been allowed, except in cases of contagion and a great epidemic. Since the middle of the 20th century, the Church, under certain conditions, allows cremation. It is most often determined by the motive behind the choice of cremation. If the motives oppose Christianity, cremation is inadmissible and the Christian ritual ceremony is denied. However, even in cases where cremation is allowed, there are a number of moral issues, and the work implements the ecclesiastical provisions on burial and cremation of the body, as well as issues such as preserving the urn, permitting the shedding of the ash, etc.

Key words: *cremation, body, religion's, soul, burial, regulations, urn, resurrection, ash, grave*

UVOD

Praksu spaljivanja tijela pokojnih pronalazimo već u najstarijim kulturama i od samih početaka ima religiozno značenje. Spaljivanje pokojnika prakticirali su već Sumerani u trećem tisućljeću prije Krista. Spaljivanje mrtvaca u Indiji obavlja se više od tisuću godina te se, uz mnoštvo obreda, prakticira i danas. Tu praksu je poznavala i grčko-rimska kultura u vrijeme nastajanja kršćanstva.[1] Očito je da su se obredi razvijali tisućama godina i izražavali su odnos određene kulture prema tijelu i smrti, odnosno, davali su smisao samom životu. Obredom spaljivanja tijela preminulih izražavalo se tako uvjerenje da postoji život nakon smrti, ali ti obredi obiluju i porukama koje tumače ljudsku narav, rađanje čovjeka i njegovu preobrazbu u novi identitet nakon smrti.[2]

Sam pojam spaljivanja u sebi je dvoznačan. Osim spaljivanja tijela pokojnika, svjedoci smo da je čovjek spaljivao korov kao i razne predmete opasne za čovjekov život i zdravlje. U tom slučaju možemo govoriti o nekoj vrsti obnove i nagovještaju novoga života koji se rađa iz pepela te zaštiti čovjeka od opasnosti zaraze. Na žalost, spaljivanje može imati i negativno značenje, osobito kada se odnosilo na spaljivanje osoba (vještice i heretici kroz povijest), knjiga i domova. U tom slučaju riječ o zločinu i destrukciji, odnosno, pokušaju da se čovjeka uništi ili pročisti od zla i grijeha.

Gledajući samo tijelo pokojnika, ono je leš jer mu nedostaje životvorni princip, odnosno duša. Ali, uzeto tek nešto dublje, ljudsko tijelo je kao memorija, sjećanje na konkretnu osobu ili, u kršćanskom poimanju, na hram Duha Svetoga. Kroz kršćanski obred pokapanja pokojnika izražava se ovaj stav poštovanja prema preminuloj osobi. Stoga se pravom pitamo, osobito u današnje vrijeme kada raste broj zahtijeva za kremiranjem, može li se i taj način promatrati kao tjelesno djelo milosrđa.[3] Tim više, što suvremeno okruženje i kultura blagostanja potiču i mnoge kršćane na prakticiranje spaljivanja tijela. Stoga u ovom diplomskom radu želimo istražiti, u duhu kršćanske tradicije i crkvenih dokumenata, kada je i u kojim slučajevima spaljivanje tijela dopušteno, koji su razlozi koji to dopuštaju

[1] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 107.
[2] Usp. MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 89.
[3] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 93.

te određena moralno-teološka pitanja povezana sa postupanjem s pepelom i čuvanjem urne. Na osobit način svoja promišljanja temeljit ćemo na najnovijem dokumentu Kongregacije za nauk vjere *Ad resurgendum cum Christo* koji je objavljen u kolovozu 2016. godine.

Rad smo podijelili na dva dijela. U prvom dijelu rada želimo istražiti odnos pojedinih religija prema tijelu i smrti. Religije smo podijelili u dvije skupine. Prva uključuje neobjavljene religije, osobito hinduizam i budizam. Nastojat ćemo dati kratak opis njihovog naučavanja i vjerovanja, pogled na tijelo te smrt, iz čega se može zaključiti i kakav je bio njihov odnos prema spaljivanju tijela. Potom ćemo progovoriti o objavljenim religijama: židovstvu, islamu i kršćanstvu. Židovstvo i islam posjeduju mnoge zapovijedi vezane uz tijelo i smrt, često bliske kršćanskom shvaćanju, te nas zanima njihov odnos prema kremiranju tijela. Potom ćemo donijeti kršćanski pogled na tijelo i smrt. Polazeći od stvaranja čovjeka na sliku Božju iz koje proizlazi čovjekovo dostojanstvo duha i tijela, prikazat ćemo kršćansko poimanje teologije tijela, odnosno, poimanje odnosa duha, duše i tijela. Tim više, jer se u novije vrijeme sve više ističe duboka povezanost duše i tijela. Osobit naglasak želimo staviti na teologiju tijela sv. Ivana Pavla II. kako bi se još sadržajnije shvatilo kršćansko poimanje tijela.

U drugom dijelu diplomskog rada prikazat ćemo stav Katoličke Crkve prema pokapanju i spaljivanju tijela. Polazeći od biblijskih tekstova o poimanju ukopa i spaljivanja mrtvih, crkvenih odredbi o pokapanju tijela i višestoljetnoj zabrani kremiranja, značenja i simbolike kršćanskog obreda ukopa, pokušat ćemo uputiti na razloge zbog kojih danas Crkva ipak dopušta kremiranje tijela. Važan zaokret u tom smislu učinio je Drugi vatikanski sabor te ćemo naglasak staviti na teologiju saborskih i poslijesaborskih dokumenata, odredbi Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine te na teološke i liturgijske naglaske obnovljenog Reda sprovoda. Pri kraju rada, obradit ćemo i današnju moralno-pastoralnu problematiku vezanu uz spaljivanje tijela, postupanje s pepelom kao i odredbe o čuvanju urne.

1. RELIGIJSKO POIMANJE TIJELA I SMRTI

Središte svih religija pitanje je čovjeka i njegovog spasenja. Svijet je radi čovjeka stvoren i predan mu u ruke te je čovjek pozvan u njemu ostvariti smisao vlastitog postojanja. Religije govore o životu od njegova početka i čuvaju prvu čovjekovu refleksiju o sebi i svijetu oko sebe. Sve se religije slažu da je svijet čovjeku darovan bez njegove zasluge. Svojom tjelesnošću dio je tog svijeta te mu je povjereno brinuti se o svijetu i razborito djelovati kako ga ne bi ugrozio. Stvoritelj svijeta se očituje u svim svojim stvorenjima, stoga ugrožavanje stvorenja, ugrožen je i stvoritelj. Čovjek, kao kruna stvorenja, tijelom je dio stvorenog svijeta, te postavljanje pitanje o njegovu značenju, uključuje pitanje i o čovjekovoj tjelesnosti.[4]

1.1. Neobjavljene religije

Neobjavljene religije sve su religije u kojima nema Božje objave. Bog se ne objavljuje čovjeku u određenom povijesnom trenutku nego čovjek sam svojim snagama dolazi do spoznaje Boga. Ima ih mnoštvo, a ovdje su izdvojene dvije najveće, hinduizam i budizam. Hinduizam je religijska tradicija koja se razvija već 5000 godina. Ime datira iz 1200. godine prije Krista. Hinduizam nema ni osnivača ni proroka i više je kao određena kultura nego vjera. Također nema ustanovljenu crkvenu ili institucionalnu strukturu ni strogo određen credo. Naglasak je na znanju kojim se izbavlja iz materijalnog svijeta.[5] Budizam nastaje u sjevernoj Indiji. Ta religija ima osnivatelja, a osnovao ju je Sidrata Gautama, kasnije poznatiji kao Buddha. Budizam ima četiri plemenite istine . Patnju vidi u materiji, požudi i neznanju. Spas je u oslobođenju od spomenutih patnji, a ono je moguće slijedeći osmerostruku stazu.[6]

1.1.1. Hinduizam

Hinduizam naučava da se čovjeka iz ovog svijeta izbavlja znanjem koje se nalazi u Vedama, zbirkama tekstova. To je znanje natprirodno i čovjeku daje vlast nad svijetom i

[4] Usp. ARTIĆ M., *Čovjek i priroda u svjetskim religijama*, u: Socijalna ekologija, 9 (2000.) I., str. 1.
[5] Usp. HAMMER R., *Vječno učenje: hinduizam*, u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 174.
[6] Usp. METZ W., *Prosvijetljeni: budizam,* , u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 227.- 228.

prirodom te ga stavlja u vezu s natprirodnim i božanskim silama. Spasonosno znanje koje čovjeka oslobađa nalazi se u svijetu te mu je izvor Brahman. Stvorenja nastaju iz Brahmana, stoga su istovjetna s njim. Zbog toga je svaki odnos prema prirodi i čovjeku istodobno odnos prema Brahmanu. Kraće rečeno, što god se čini prirodi, čini se i Brahmanu. Brahman svojim dahom održava kozmos, svijet i prirodu te čini ih pokretnima. Život čovjeka i svijeta odvija se između neba i zemlje a do vječnosti se valja uzdići znanjem. Znanje upozorava čovjeka da je sve prolazno, da se sav svijet mijenja i zato se čovjek ne smije pouzdati u male i varljive istine ovoga svijeta. Sam proces nastajanja elemenata i samog čovjeka detaljno opisuje vedski spis Chandogya-upanišade na slijedeći način: „Prabitak stvara toplinu, iz topline nastaje voda, iz vode hrana. U čovjeku se najgrublji dio hrane pretvara u izmetine, srednji dio u meso, a najfiniji u razum. Najgrublji dio pretvara se u mokraću, srednji u krv, a najfiniji u životni dah. Najgrublji dio vatre pretvara se u kosti, srednji u srž kostiju, a najfiniji u govor“.[7]

Kroz ovakvo poimanje čovjeka i njegovog života koji je usmjeren oslobođenju iz ovoga svijeta, logično je da je smrt najvažniji događaj svakoga Hindusa. Svugdje unutar hinduizma prisutna je ideja reinkarnacije ili seobe duša. Hinduisti poimaju život kao tok kroz mnoge egzistencije. To se najbolje otkriva u pojmu *samsara* koji označava tok od rođenja do smrti, a zatim do ponovnog rođenja. Povezan s pojmom samsara jest i pojam *karma* koja se odnosi na djelatnost u životu, ali i na posljedice djelovanja u jednom životu koje se prenose u idući život. Hindui teže oslobođenje iz tog lanca. [8] Hinduizam promatra ciklus rađanja i propadanja te reda i nereda kao djelo samoga Boga, sveopćeg Brahmana. Umiranje i razaranje uvjetuju rađanje i bujanje. Nakon smrti rađa se život, nakon kraja slijedi početak i tako u krug sve dok se duh ne stopi s Brahmanom. To su Božja obnoviteljska djela kojima on stalno preporađa prirodu i čovjeka pripremajući ih za vječno spasenje.[9] Kustić u knjizi *Velike religije svijeta* opisuje pogrebni obred:

> „Hindus kada osjeti da je smrt blizu prva mu je misao da krene, ako je to moguće, na put u sveti grad Benares da se ondje očisti od grijeha kupanjem u svetoj rijeci Ganesu. (…) Benares je postao prostrani smrti ključa život. (…) Tjelesa običnih smrtnika moraju se spaliti, a samo najsvetiji među svecima, koji su već silili sa Bogom, mogu izbjeći lomaču. Nakon smrti, mrtvaca spuštaju u rijeku. Pepeo

[7] Navedeno prema: ARTIĆ M., *Čovjek i priroda u svjetskim religijama*, u: Socijalna ekologija, 9 (2000.) I., str. 3.- 4.
[8] HAMMER R., *Vječno učenje: hinduizam*, u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 176.
[9] Usp. ARTIĆ M., *Čovjek i priroda u svjetskim religijama*, u: Socijalna ekologija, 9 (2000.) I., str. 4.

spaljenih mrtvaca, sabran u vrećicu, vozi čamcem po svetoj rijeci. Rođaci miješaju taj pepeo sa laticama cvijeća i polako ga prosiplju u vodu.“[10]

1.1.2. Budizam

Budizam smatra da je sve što se svakodnevno uočava privid, što znači da nema ničega: apsoluta, bogova pa ni čovjeka. Sve je obmana, a ljudi, predmeti i ostala bića bolne su i prolazne pojavnosti. Buddha, predstavnik budizma, poricao je vječnog i nepromjenjivog Brahmana. Zamijenio ga je idejom prolaznosti, vječnog nastajanja i nestajanja. Ipak, stvorenja vjeruju da je njihova osobnost nešto bitno i trajno, iako su prolazna. Kad se jedno biće rastače i prelazi u drugo pri tom pati i trpi veliku bol. Onaj tko to spozna, spoznao je prvu istinu. Buddha ih je spoznao četiri u prosvjetljenju. Druga govori o nastanku patnje. Ona se rađa iz želje za postojanjem. Treća istina obuhvaća ukinuće patnje koja dolazi ukidanjem spomenute želje. U četvrtoj plemenitoj istini postoji put koji ukida patnju. Čovjek, dokle god ne poznaje te istine ostaje u krugu rađanja i umiranja, stalnoj patnji i boli nastajanja i nestajanja. Spoznaja tog puta vodi k oslobođenju. U istom kolu rađanja i umiranja su priroda i čovjek. Čovjek mora vlastitim snagama poraditi na oslobođenju. On odlučuje o vlastitoj sudbini kakvoćom međuodnosa i kao biće može spoznati Buddhin put. Zato svakodnevno treba preispitivati odnos prema prirodi i cjelokupnoj stvarnosti.[11]

Samu smrt, budizam veže uz *reinkarnaciju*. Pod reinkarnacijom shvaća se religiozna pretpostavka da duša nakon smrti ostavlja tijelo i ulazi u drugo. Duša je u zatvoru tijela. Život na zemlji na neki je način mjesto ispaštanja duše.[12] Doktor i profesor Ivan Macan u svom izlaganju opisuje reinkarnaciju: *Smrt nadalje pretpostavlja život, koji u ovom slučaju (reinkarnacije) možemo opisati kao neprekinuti niz svjesnih doživljaja koji su u ovozemaljskom našem postojanju nužno vezani za točno određeni dio materije što ga zovemo svojim tijelom. Taj život prestaje onda kada se potpuno i nepovratno prekine niz svjesnih doživljaja vezan za ovo tijelo.*[13] Povezanost između prethodnog i novog života koji počinje reinkarnacijom ne može jamčiti čovjekov tjelesni dio jer on ni ne ulazi u novo

---

[10]Usp. KUSTIĆ Ž., *Velike religije svijeta*, KS, Zagreb, 1974., str. 24.- 25.
[11]Usp. *Isto*, str. 6.- 7.
[12]Usp. KOPREK I., *Problem reinkarnacije u suvremenoj filozofiji*, u: NIKIĆ M. (prir.), Reinkarnacija i/ili uskrsnuće, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Druže Isusove, Filozofsko teološkog instituta Družbe Isusove i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i uskrsnuću, Zagreb, Filedata, 1998., str. 26.
[13]Usp. MACAN I., *Filozofska kritika reinkarnacije*, u: NIKIĆ M. (prir.), Reinkarnacija i/ili uskrsnuće, str. 38.

postojanje. Tu povezanost čini duša. To znači da nauk o reinkarnaciji čovjeka shvaća kao spoj duše i tijela. Pojam *duša* u tom je nauku poprilično neodređen. Smrt je veliko putovanje. Kad se lekcije ovoga života nauče, duša ostavlja fizičko tijelo koje tada vraća svoje elemente zemlji. Smrt je najviše naravno iskustvo, stoga ne treba buditi strah. Ona je prijelaz iz fizičkog svijeta u astralnu razinu, kao prolaz kroz vrata gdje se ostavlja jedna soba i ulazi u drugu.[14]

1.2. Objavljene religije: židovstvo i islam

Objavljenje su religije one u kojima se Bog, u određenom povijesnom trenutku, objavljuje čovjeku. On se pokazuje čovjeku koji ga otad spoznaje. Tu spadaju židovstvo (judaizam), islam i kršćanstvo. To su i monoteističke religije jer vjeruju u samo jednog Boga. Judaizam je najstarija od tri velike religije i iz njega se rađaju kršćanstvo i islam. Korijeni utemeljenja judaizma sežu u trenutak kad se Bog očituje Abrahamu. Sljedeći je važan trenutak kod izlaska Izraelaca iz Egipta, kada Bog označava izraelski narod kao svoj te mu daje zapovijedi na temelju kojeg sklapaju savez. Oba ta događaja ističu povezanost židovskog naroda s Bogom kao posebnim i izabranim.[15]

Dok se kršćanstvo temelji na učenju Isusa Krista, Sina Božjega, u kojemu se Bog na jedinstven način objavio čovjeku,[16] islam nastaje u Meki, u zapadnom dijelu Saudijske Arabije, oko 610. godine. Utemeljitelj islama je prorok Muhamed. Rođen je u Meki oko 570. god. Kasnije tijekom života počinje vjerovati da prima poruke od Boga koje treba prenijeti svojim sugrađanima. Te su objave kasnije sakupljene te tvore *Kur'an* i tvrde da je Bog jedan, milostiv i svemoćan. O Muhamedu nekad govore kao o čovjeku, a ponekad kao o Božjem proroku i glasniku. Muhamed je vjerovao da te objave nisu njegovo djelo, već da su stvarni govor Boga, što sljedbenici islama još uvijek vjeruju.[17]

1.2.1. Židovstvo

U židovskom poimanju nema bitne razlike između duhovnih i tjelesnih funkcija u čovjeku, odnosno između tijela i duše. Duhovna strana ne može se dijeliti od tjelesne.

---

[14] Usp. NIKIĆ M., *Neumoljiv zakon karmana i kršćansko opraštanje*, u: NIKIĆ M. (prir.), Reinkarnacija i/ili uskrsnuće, str. 126.- 127.
[15] Usp. HARLEY D., *Izabrani narod : judaizam*, u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 276.
[16] Usp. FRANCE R., *Isus*, u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 340.
[17]Usp. WATT M., *Poslanikov put*, u: TURČINOVIĆ J., ZINAIĆ M. (prir.), Religije svijeta, KS, Zagreb, 1987., str. 311.

Čovjek je u neprekidnom dinamičnom razvoju, povijesno uvjetovan i određen. Ukorijenjen je u povijesti i prema njoj usmjeren.[18]

U Starom zavjetu, u *Knjizi Postanka*, za tijelo, meso i put koristi se pojam *Basar*. Basar izražava veoma važan vid čovjekove stvarnosti. Ono nije nešto različito od duše (pojam *nefeš*) nego izražava samo jednu, mesnatu, tjelesnu stranu koja nije ništa manje važna od čovjekova života. Basar označava čovjeka kao cjelovito biće, kao cijelu osobu, cijelog čovjeka. Pojam označuje svu vanjsku egzistenciju čovjekova života. Po tijelu je čovjek združen s prirodom i sa životinjama te utkan u svemir. Bog je gospodar i stvoritelj čovjekova tijela i on nad njim bdije, upravlja ga te ga vodi u budućnost. [19]

Stoga, temeljna je dužnost svake obitelji sahraniti svoje mrtve. Prema biblijskoj tradiciji, uskraćivanje pokopa bila je najveća ponižavajuća uvreda koja se mogla učiniti nekom pokojniku. Biti lišen ukopa za biblijskog je pisca strašna nesreća (*Ps 79, 3*), odnosno jedna od najužasnijih kazna koja čeka bezbožnike. Čin pokapanja mrtvih bio je u židovskom narodu prvotna obaveza svakog čovjeka, pojedinca i zajednice.[20] Židovi dopuštaju samo pokapanje mrtvog tijela, nedvojbeno je zabranjeno spaljivanje zbog rečenog u Tori: „dok se ne vratiš u zemlju, jer od nje si uzet, jer prah si u prah ćeš se vratiti.“ Jedno od trinaest načela židovske vjere donesenih od Rambama jest ono o uskrsnuću mrtvih.[21] Prema tom načelu određeno je slijedeće: *Čovjek koji da spaliti svoje tijelo, uništava svoje kosti, koje bi trebale ustati iz groba i dobiti meso, tetive, kožu. Time zapravo izjavljuje da ne vjeruje u uskrsnuće mrtvih. Takav se čovjek odvaja od židovskog naroda i za njega nema mjesta u budućem svijetu.*[22] Mnogi citati iz Tore potvrđuju uskrsnuće tijela, kao što su: *Hanina molitva*: *Vječni usmrćuje i oživljuje, spušta u grob i diže iz njega,* prorok Izaija: *Tvoji umrli će živjeti, moj leš će se dići.* Ovo vjerovanje javlja se i u viziji proroka Ezekiela o suhim kostima: *Ovako je rekao Gospodin Bog tim kostima; Ja, evo u vas donosim duh, pa oživite. I dat ću vam tetive i znajte da sam ja Vječni.*[23] Ne odnosi se na židove spaljene u nasilju jer se ne radi o dragovoljnom spaljivanju tijela, nego o zločinu.[24] Rambanova postavka o uskrsnuću umrlih danas je široko prihvaćena u židovstvu. On razlikuje budući svijet, svijet duše i svijet uskrslih umrlih. Svijet duše je

[18] Usp. REBIĆ A., *Središnje teme Starog zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 91.
[19] Usp. *Isto*, str. 94.- 96.
[20] Usp. JURIĆ S., *Isusov pogreb u svijetlu povijesnih podataka*, u: Crkva u svijetu, 23 (1988.) III., str. 198.
[21] Usp. KOTEL DA-DON R., *Židovstvo,* Profil, Zagreb, 2004., str. 476.- 477.
[22] *Isto*, str. 476.
[23] *Isto*, str. 670.
[24] Usp. *Isto*, str. 477.

onaj u kojem je čovjekova duša dok ne dođe konačno uskrsnuće, to jest mesijanski dani kada će uskrsnuti tijelo u obliku u kojem živi u sadašnjem svijetu.

Mesijina zadaća tako nije oživljavanje umrlih, već njihovo uskrsnuće ovisi o Stvoriteljskoj volji. On objašnjava da je uskrsnuće umrlih jednostavno vraćanje duše u tijelo pravednih i njihovo oživljenje. To nije alegorija, već će se upravo ta tijela dići iz groba. U doba uskrsnuća neće biti razlike u odnosu na današnje tijelo i ljudsko će se tijelo ponašati kao što se ponaša na ovom svijetu. Ljudi koji će tada živjeti osjećat će se duhovno potpuniji, a na kraju doba uskrsnuća mrtvih ponovno će umrijeti.[25]

1.2.2. Islam

Islam stvorenja promatra dvojako: u odnosu prema čovjeku, to jest koliko on od njih ima koristi i u odnosu na Boga, odnosno koliko se u njima ogleda Božja moć. Svako stvorenje podložno je gospodaru svega stvorenog, Allahu. On stvara, uspostavlja i daje oblik. On je vladar koji svime vlada, brižno i očinski. Slobodno upravlja i raspolaže čovjekom, a čovjek se zbog toga ne osjeća lišenim volje. Čovjek je po dostojanstvu najviše biće po svojem osobnom odnosu s Bogom. Kroz razne zapovijedi vezane uz samo tijelo vidljiva je važnost tijela u islamu.[26]

Teološki nauk islama pretpostavlja dvije smrti. Prva je tjelesna kad se duša rastaje od tijela, a zatim dočekuje na onostranom svijetu uskrsnuće tijela. O toj smrti zna se onoliko koliko Kur'an u nekoliko navrata spominje. *Privrženici Božji na sigurnom su mjestu. U raju i na izvorima svakojakim. Uživaju u sigurnosti i slasti svakojakog voća. Oni neće osjetiti gorčinu smrti osim one prve smrti.* Uskrsnuće u islamskoj teologiji trenutak je vraćanja duhovnoga i tjelesnog života, susret tijela i duše: *Dan kada trublja zatrubi i kada iz svojih grobnih ležišta prema Bogu požure. Kazujući jao nama! Tko nas oživi iz naših grobova. Ovo je obećanje milosrdnog i potvrda onog što su poslanici govorili.* Dio islamskih teologa smatra da se radi samo o duhovnom uskrsnuću, dok drugi, uz duhovno, pretpostavljaju i tjelesno uskrsnuće. Nakon uskrsnuća, nastupiti će druga smrt, a sve zbog priprave za prelazak u uvjete onostranog svijeta, koji se razlikuje od ovostranog. U tom svijetu pretpostavlja se da je čovjek oslobođen granica vremena i prostora, za vjernike je sve ostvarivo, a za nevjernike nemoguće. Na Danu suda svi će dobiti pravičnu presudu. Dan suda jedan je od šest uvjeta vjerovanja, a glasi vjerovati da je Dan suda istina i

[25] Usp. *Isto*, str. 673.
[26] Usp. ARTIĆ M., *Čovjek i priroda u svjetskim religijama*, u: Socijalna ekologija, 92 (2000.) I., str. 12.

stvarnost. Kur'an taj Dan spominje i naziva mnogim imenima. (*Dan stajanja, Dan obećanja, Dan spoznaje, Dužni dan*) [27] Kustić u knjizi *Velike religije svijeta* opisuje obred te se vidi njegova važnost:

> „Pojedinosti pogrebnih običaja mogu biti različite, ali glavne obrede svi muslimani pomno obdržavaju. Čim čovjek izdahne, mrtvo tijelo se okupa, ruke mu se slože na molitvu i zamota se u bijelu plahtu. Prije nego što pokrije lice, ukućani i srodnici daju pokojniku posljednji pozdrav. Uz mrtvaca se izgovaraju kratke molitve, a često mu na uho šapću kratki katekizam: Tko je tvoj Bog? Alah. Koja je tvoja vjera? Islam! Tko je tvoj prorok? Muhamed! Time žele pokojniku pomoći da točno odgovori na pitanja koja će mu u grobu postaviti anđeli Nakir i Munkar. Pogriješi li, mučit će se do sudnjeg dana. Mrtvo tijelo ne zatvaraju u mrtvački sanduk, jer kažu da onda pokojnik ne bi mogao ustati kad se pred njim pojave anđeli.“[28]

1.3. Kršćansko poimanje tijela

Kršćanstvo uvelike vrednuje tijelo do te mjere da tijelo i duh stavlja na istu razinu. Kroz svu svoju povijest moralo se boriti s krivim poimanjem ljudskog tijela. S jedne strane događali su se prijezir i ponižavanje tijela, a s druge njegovo uzdizanje na razinu idola. Izbjegavajući te krajnosti, danas kršćanski pogled na tijelo obilježen je realizmom koji je utemeljen na božanskoj Objavi koja ljudsko tijelo shvaća kao od Boga stvoreno te, stoga, dobro.[29] Tijelo i duša potječu od Boga jer je Bog nutarnji uzrok svega što postaje. Tako ljudsku osobu promatra kao otjelovljeni duh i oduhovljeno tijelo. Kršćanska antropologija razumijeva pravu čovjekovu bit u kontekstu svega stvorenog i čovjekovom odnosu prema Bogu stvoritelju.[30]

Osoba jest riječ od Boga izgovorena s osobitom ljubavlju, riječ koja je dobila meso i krv. Sam Bog poziva da se kroz naše tijelo On proslavlja. „Proslavite Boga svojim tijelom.“ (*1Kor 6,20*).[31] Sve ono što je tjelesno (privezano uz tijelo) i zemaljsko (privezano uz zemlju) pseudokršćanska svijest smatrala je prolaznim i ispraznim. Izvorno kršćanska svijest, naprotiv, sugerira da je povijest tijela i zemlje apsolutna povijest, povijest u kojoj je svaki čas vrijedan da ostane vječno. Sa svojim tijelom čovjek je prisutan, povijestan. Čovjek jest tijelo i ne samo da bi postao duhom, već da bi bio savršen ljudski duh mora

---

[27] Usp. ŠEVKO OMERBAŠIĆ M., *Stav islama prema ideji reinkarnacije,* u: NIKIĆ M. (prir.), Reinkarnacija i/ili uskrsnuće, str. 248.-249.
[28] KUSTIĆ Ž., *Velike religije svijeta*, KS, Zagreb, 1974., str. 77.- 78.
[29] Usp. PARLOV M., *Vjera u uskrsnuće tijela*, u: Služba Božja, 60 (2017.) I., str. 115.
[30] KEŠINA I., *Goruća pitanja kršćanske etike*, u: Crkva u svijetu, Split, 2015., str. 50.
[31] Usp. HARING B., *Kristov Zakon,* KS, sv. III., Zagreb, 1986., str. 17.

više postati tijelom. Fuček o tome govori: *Da bi čovjek bio savršen ljudski duh, mora se truditi da postane savršen u tijelu, zato je ispravna kultura tijela moralno-duhovna dužnost.*[32]

Tako je i zemlja mjesto na kojem se događa čovjekovo spasenje u začetku. Tijelo i zemlja u njihovoj povijesnoj konkretnosti jesu mjesta na kojima se događa spasenje jer su otkupljenje, utjelovljenje, spasenje i vođenje Božjeg naroda nešto konkretno, povijesno.[33] Načelna negacija tjelesnih vrednota nekršćanski su stavovi te je u tijeku povijesti Crkve dolazilo do sukoba upravo zbog krivog shvaćanja tijela. No kultura tijela mora biti takva da uvijek dovede do izražaja individualnu dušu čovjeka. Tijelo je određeno za preobraženje u uskrsnuću, bit će članom savršena Kristova Tijela.[34] *Katekizam Katoličke Crkve*, ističući dostojanstvo tijela, govori da je čovjek po svojoj tjelesnosti zbir osnova tvarnog svijeta te mu nije dopušteno prezirati tjelesni život. Čovjek svoje tijelo mora smatrati dobrim i vrijednim časti, kao od Boga stvorenim i određenim da uskrsne u posljednji dan.[35]

1.3.1. Čovjek stvoren na sliku Božju

Bog u trenutku stvaranja čovjeka izjavljuje: *Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude Gospodar (...) Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.* (*Post 1,26-27*). Izraz slika Božja se spominje u svećeničkoj predaji, i to na tri mjesta: *Post 1,26-27*, *Post 5,1* ili *5,3* gdje biblijski autor govori kako je Adamov sin bio Očeva slika te u *Post 9,6* gdje se utvrđuje vrijednost ljudskoga života koji je upravo u tome da je čovjek na sliku Božju stvoren. Opis na sliku Božju ne odnosi se izravno na tjelesnost čovjekovu ili pak samo na njegove osobite vrijednosti duhovnoga bića, u smislu da je mali bog.[36] No, biblijski izvještaj o stvaranju jasno poručuje kako tjelesnost pripada bitnoj strukturi čovjeka. (*Post 1,27: 2,7*) U tijelo, oblikovano od praha zemaljskog, Bog udahnjuje svoj životni dah te čovjek postaje živa duša. U biblijskoj viziji stvaranja čovjeka ljudska se tjelesnost predstavlja kao sakramentalna stvarnost čovjekova duhovnog ja, vidljivi znak nevidljive prisutnosti Stvoritelja koji čovjeku povjerava brigu oko svega stvorenja. Po tijelu čovjek postaje biće odnosa, komunicira s drugima i sa samim

[32] FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život,* sv. VII., Verbum, Split, 2008., str.148.
[33] Usp. STIPIČIĆ I., *Eshatološki smisao tijela i zemlje*, u: Bogoslovska smotra, 10 (1968.) IV., str. 345.
[34] Usp. FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život,* sv. VII, Verbum, Split, 2008., str. 148.- 149.
[35] Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija- Glas koncila, Zagreb, 1994., br. 363.
[36] Usp. NEMET V., *Teologija stvaranja*, KS, Zagreb, 2003., str. 151.

Stvoriteljem.[37] Bog je stvoritelj i gospodar je svakog tijela. (*Jer 32,26-28*) Bog je na poseban način prisutan u čovjeku kojeg je stvorio pa stoga pojam *na sliku Božju* označava i Božju prisutnost i naličnost u svakom čovjeku.[38] Parlov o tijelu u svom članku objašnjava:

> „Ljudsko tijelo upućuje upravo na to trajno primanje i ovisnost o Stvoritelju. Po tijelu, čovjek je uronjen u stvoreni svijet kao povijesno biće, no istodobno se po tijelu nalazi u trajnom odnosu sa Stvoriteljem prema kojemu je usmjereno čitavo njegovo duhovno-tjelesno biće. Po tijelu čovjek može izvršiti zadaću koju mu povjerava Stvoritelj svega, a to je da svrsi i ispunjenju vodi povijest svega stvorenja te da na zemlji ustanovi zajednicu sebi sličnih kao Božju obitelj, pozvanu da u skladu i slobodi živi uređene i skladne odnose unutar sebe same te istodobno u skladu sa svim stvorenim.“[39]

U Novom je zavjetu tema čovjek stvoren na Božju sliku našla svoj odjek i dalje se razvijala, te pridobila kristocentrično i kristološko značenje - Isus Krist prava je slika Boga.[40] Sam Bog postaje ljudsko tijelo, u Isusu Kristu.[41] Tako izraz *na sliku Božju* dobiva svoje puno značenje. Krist Gospodin bio je stvarno čovjek pa je tako egzistencijalna i definitivna Božja Objava. To znači da je i ljudsko tijelo adekvatan organ da odrazi i nama ljudima prikaže Boga, kakvo je njegovo Veličanstvo, koja su svojstva Božja, sve do potpunog poniženja i patnje na Križu i samim time i ljudskoj smrti. To se u potpunoj mjeri očituje u preobraženom i produhovljenom tijelu Uskrsloga, a isto će se tako očitovati u preobraženim tijelima svih ljudi koji će s Kristom uskrsnuti.[42] Ivanov proslov donosi najjasniju jezičnu formulaciju utjelovljenja Sina Božjega: *I riječ tijelom postade*. (Usp. *Iv 1,14*). Izraz *tijelo* označava čovjeka u njegovoj krhkosti i prolaznosti, no Bog to, iako krhko i prolazno, tijelo ne prezire nego ga uzvisuje postajući i sam tijelom. Budući da je u njemu ljudska narav bila uzeta, a ne uništena, time je ona i u nama uzdignuta na veoma visoko dostojanstvo. U Kristu čovjeku, uključujući i tijelo, prebiva sva punina božanstva. Utjelovljenje Riječi otkriva veličinu i obećanje sadržano u našoj zemaljskoj i tjelesnoj egzistenciji, to jest u otajstvu utjelovljenja Bog očituje kako ne prezire, nego posvećuje svako ljudsko tijelo. Parlov u članku navodi:

> „Otajstvo utjelovljenja Riječi razvija se i “pretače” u djelo otkupljenja, a ono se ostvaruje upravo po Kristovu tijelu koje je na križu prikazano i žrtvovano. Po Tijelu smo spašeni i otkupljeni, a spasenje uključuje i naše tijelo koje je određeno za spasenje, za proslavu. Otačka će teologija (Tertulijan) to sažeti u izreku: *Caro*

---

[37] Usp. PARLOV M., *Vjera u uskrsnuće tijela*, u: Služba Božja, 60 (2017.) I., str.115 - 116.
[38] KEŠINA I, *Goruća pitanja kršćanske etike*, Crkva u svijetu, Split, 2015., str. 50.
[39] PARLOV M., *Vjera u uskrsnuće tijela*, u: Služba Božja, 60 (2017.) I., str. 116.
[40] Usp. NEMET V., *Teologija stvaranja*, KS, Zagreb, 2003., str. 152.
[41] Usp. *Isto*, str. 152.
[42] Usp. FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život*, sv. VII., Verbum, Split, 2008., str. 147.

cardo salutis – tijelo je stožer, os spasenja. Drugim riječima, naše je spasenje ostvareno po tijelu, a uključuje i naše tijelo.“[43]

Riječ koja je bila kod Boga i koja je bila Bog (usp. *Iv 1,1*) postaje pravi čovjek, stvorenje u vremenu i prostoru, vidljiv i opipljiv.[44] Kod utjelovljenja nije riječ o nekakvoj preobrazbi božanstva u čovještvo, nego o uzimanju ljudske naravi od božanske riječi: premda je Bog i čovjek, on je jedan jedini Krist. Utjelovio se, ne promjenom božanstva u tijelo, nego preuzimanjem čovještva. To čovještvo koje je preuzeo božanski Logos kompletna je ljudska narav koja posjeduje sve ono što posjeduje individuum kojeg se naziva čovjekom. Njegovo božanstvo ni na koji način ne kompromitira potpunost njegova čovještva. On ne preuzima samo ljudsku dušu ili samo tijelo, nego ljudski bitak u potpunosti. On posjeduje sve ljudske sposobnosti i mogućnosti: generativne, vegetativne, osjećajne, spoznajne, afektivne i voljne.[45] „U Isusu Kristu ljudska narav je uzeta, a ne uništena. On je radio ljudski rukama, razmišljao ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio ljudskim srcem.“[46] Red Božje milosti dobiva inkarnacijsku strukturu. Na tom tragu Tertulijan govori: *caro salutis est cardo - tijelo, to su ulazna vrata spasenja*. Bog nas je po tijelu privezao na jedinog posrednika s Bogom, Isusa. Samo ulazeći u svjetlo tajne njegova života možemo shvatiti sastavljenost čovjekova bića.[47]

Utjelovljenje Sina Božjeg početak je humanizacije, Bog postaje čovjekom da bi nas ljude učinio više čovječnim.[48] Temelj dostojanstva ljudske osobe stvorenost je na sliku i priliku Božju po kojoj je čovjek obdaren duhovnom i besmrtnom dušom, razumom i slobodnom voljom te je usmjeren prema Bogu i pozvan dušom i tijelom na vječno blaženstvo.[49]

1.3.2. Odnos duše i tijela

Mnogo se puta kroz povijest činilo da kršćanstvo umanjuje važnost tijela naspram duše. No takvo je poimanje krivo. Veza tijela s dušom supstancijalna je veza. Te

---

[43] PARLOV M., *Vjera u uskrsnuće tijela*, u: Služba Božja, 60 (2017.) I., str. 117.
[44] Usp. KARALIĆ I., *Utjelovljenje Isusa Krista, Sina Božjega*, u: Obnovljen život, 19 (2000.) II., str. 141.
[45] Usp. *Isto*, str. 146.-147.
[46] DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb, 1993., str. 621.-661.
[47] Usp. KOPREK I., *Sklad duha i tijela*, u: Obnovljen život, 19 (1996.) II., str. 650.
[48] Usp. KARALIĆ I., *Utjelovljenje Isusa Krista, Sina Božjega*, u: Obnovljen život, 19 (2000.) II., str. 151.
[49]Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1699. -1703.

supstancije toliko su vezane da tvore jednu supstanciju. Duša daje tijelu život i sudjeluje u cijelom njenu životu, a tijelo je potrebno duši da ona može vršiti sve svoje djelatnosti.[50]

Biblija ne poznaje razdvojenost duše i tijela u smislu grčke misli i ne poznaje lijepu dušu koja je sapeta u tijelu. Stari zavjet u početku nije poznavao razlikovanje između tijela i duše, nego oba pojma uzajamno koristi za čitava čovjeka. Tijelu se pripisuju duhovne, a duši tjelesne funkcije. (*Post 6, 12*; *Ps 7,10*). Tako su tijelo i duša bili različiti aspekti pod kojima se čovjek može i smije promatrati. Novi zavjet u bitnome se zadržava na liniji Starog zavjeta. Ne poznaje ni strogo odvajanja tijela od duše ni umanjenje vrijednosti tijela u korist duše. Na mjestu gdje Pavao govori o tijelu grijeha on shvaća čitava čovjeka, a ne samo njegovo tijelo.[51] Za Bibliju duša je život tijela. Duša i tijelo nisu dva dijela, već samo dva vidika jedne te iste stvarnosti i nepodjeljivosti ljudske naravi. Tijelo, duša, srce, duh, razum, svijest u Bibliji uvijek označuju cijelog čovjeka. Sveto pismo ne govori o besmrtnosti duše, već o smislu i značenju života i smrti. Čitav čovjek je sretan i čitav čovjek umire. Duša nije dio koji bi zajedno s tijelom tvorio ljudsko biće, ona je oznaka za čitava čovjeka ukoliko ga oživljava duh života.[52] Čovjekovo tijelo pojava je duše prema vani pa se stoga ne može reći da čovjek ima tijelo jer ono ne stoji samostalno nasuprot duši niti je njezin instrument.

Čovjek u tijelu postoji te se čovjekov duh kroz to tijelo izražava. Da bi postao savršenim duhom, on mora postati sve više tijelom, ali ne u smislu laicizma i materijalizma, nego katoličkog inkarnacionizma. Po uzoru na Isusa Krista tijelo ima postati sve više oduhovljeno, savršeno i sveto. Da bi postigao pravu povijest, duh se mora zadržavati u tjelesnosti koja se prostire u vremenu i prostoru. S tog gledišta čovjek ne posjeduje svoje tijelo, nego čovjek jest duh i tijelo: nevidljivo jedinstvo u prostorno-vremenskoj mnogostrukosti.[53] *Katekizam* objašnjava dubinu jedinstva duše i tijela govoreći da je ta jedinstvenost tolika da se duša mora smatrati formom tijela. To znači da je, zahvaljujući duhovnoj duši, tijelo sastavljeno od tvari jedno i živo ljudsko tijelo. Duh i tvar nisu dvije združene naravi, nego njihova povezanost tvori jednu jedinu narav.[54]

---

[50] Usp. MERZ I., *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj*, u: Sabrana djela V., Zagreb, 1927., str. 217.
[51] Usp. FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život*, sv. VII., Verbum, Split, 2008., str. 145.
[52] TOMIĆ C., *Uskrsnuće tijela, Život vječni*, u: Obnovljen život, 30 (1975.) II., str.158.
[53] Usp. FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život*, sv. VII., Verbum, Split, 2008.god, str. 146.
[54] *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 365.

1.3.3. Teologija tijela Ivana Pavla II.

Govor, odnosno teologija tijela Ivana Pavla II. temelji se na poimanju muškarca i žene te njihove seksualnosti, bračnoj ljubavi i čistoći. Budući da se u tom govoru može iščitati njegov pogled na tijelo u kontekstu stvaranja čovjeka i važnosti tijela, u ovom se poglavlju spomenuto djelo i obrađuje.

Krist u razgovoru s farizejima koji se pozivaju na Mojsijev zakon spominje početak, odnosno prve stranice *Knjige Postanka*. Prvi i drugi izvještaj o stvaranju obuhvaćaju gotovo čitavo treće poglavlje *Postanka*. Čovjek je stvoren na zemlji zajedno s vidljivim svijetom, no istodobno mu je zemlja podložna i njome gospodari. Rekli bismo da je postavljen iznad svijeta.[55] Ivan Pavao II. u knjizi donosi sličan opis stvaranja te ističe čovjekovu stvorenost na sliku Božju:

> „Premda je čovjek tako usko vezan uz vidljivi svijet, biblijsko pripovijedanje ipak ne govori o njegovoj sličnosti s ostatkom stvorenja, nego jedino s Bogom. U ciklusu stvaranja tijekom sedam dana očita je njegova precizna stupnjevitost; čovjek naprotiv nije stvoren u prirodnom slijedu, nego kao da se Stvoritelj zaustavio prije nego što ga je pozvao u postojanje, kado da se sabrao da bi donio odliku: Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična.“[56]

Potpuno je nemoguće svesti čovjeka samo na svijet pa se, posljedično, čovjek ne može objasniti u njegovim kategorijama. Bog stvara čovjeka od praha zemaljskog te mu u nosnice udahnjuje život i tako postaje živa duša koja se razlikuje od vidljivog svijeta. Pretpostavka te razlike upravo je činjenica da je sposoban obrađivati zemlju i podložiti je. Čovjek je toga od prvih trenutaka svjestan i upravo ta svjesnost uključuje posebno zapažanje značenja vlastitoga tijela koje proizlazi iz činjenice da na čovjeka spada obrađivanje zemlje. Prvi opis stvaranja čovjeka uključuje tijelo i sadrži prvo svjedočanstvo o otkriću vlastite tjelesnosti. Iz tog proizlazi da je čovjek subjekt ne samo po samosvijesti i samoodređenju, nego i na osnovi vlastitog tijela.[57] Ivan Pavao II. u knjizi navodi: *Ustrojstvo je toga tijela takvo da mu omogućuje da bude vršitelj čisto ljudske djelatnosti. U toj djelatnosti tijelo izražava osobu. Ono je dakle, u svoj svojoj materijalnosti gotovo probojno i prozirno tako da čini jasnim što je čovjek zahvaljujući ustrojstvu njegove svijesti i samoodređenja. Na tome počiva temeljno zapažanje značenja vlastitoga tijela.*[58]

---

[55] Usp. IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih*, sv. I., Verbum, Split, 2012., str. 60.-61.
[56] *Isto*, str. 62.
[57] Usp. *Isto*, str. 91.- 92.
[58] *Isto*, str. 92.- 93.

Sakrament kao vidljivi znak ustanovljuje se s čovjekom kao tijelom, po njegovoj vidljivoj muškosti i ženskosti. Tijelo je sposobno učiniti vidljivim ono nevidljivo, duhovno i božansko. Stvoreno je da u vidljivu zbilju svijeta prenosi otajstvo skriveno u Bogu i tako mu bude znakom.[59] Ivan Pavao II. rečeno objašnjava na slijedeći način: *Dakle, u čovjeku stvorenu na Božju sliku objavljena je u određenom smislu sama sakramentalnost stvaranja, sakramentalnost svijeta. Naime, po svojoj tjelesnosti, svojoj muškosti i ženskosti, čovjek postaje vidljivim znakom rasporedbe istine i ljubavi kojoj je izvor u Bogu i koja je već objavljena u otajstvu stvaranja.*[60] Sakrament svijeta i sakrament čovjeka u svijetu potječe iz božanskog izvora svetosti i istodobno je ustanovljen radi svetosti. S tom sviješću o značenju vlastitog tijela čovjek kao muškarac i žena stupa u svijet kao subjekt istine i ljubavi. [61]

Ivan Pavao II. u svojoj *Teologiji tijela* tumači uskrsnuće kroz govor apostola Pavla jer je on doživio vlastito poslijeuskrsno iskustvo. U osnovi njegove vjere u uskrsnuće susret je s Uskrslim. Pavao se poziva na stvarnost i istinu Kristova uskrsnuća. Uskrsnuće je konačna i najpotpunija potvrda istine o Bogu. Ono je i odgovor Boga života na povijesnu neizbježnost smrti kojoj je čovjek podvrgnut od raskida prvog Saveza. To je pobjeda nad grijehom i smrti.[62] U uskrsnuću se ljudsko tijelo pokazuje kao neraspadljivo, slavno, snažno i duhovno. Uskrsnuće nije samo očitovanje života koji pobjeđuje smrt, nego je i objava čovjekove konačne sudbine u svojoj punini njegove psihosomatske naravi i njegove osobne subjektivnosti. Pavao, koji je iskusio u susretu s uskrslim Kristom stanje njegova proslavljenog tijela, u *Poslanici Rimljanima* navješćuje „otkupljenje tijela“ (*Rim 8,23*), a u *Poslanici Korinćanima* „ispunjenje toga otkupljenja u budućem uskrsnuću“ (*1 Kor 15,42-49*). On uspoređuje Adama i uskrsloga Krista, odnosno prvog i posljednjeg Adama te pokazuje dva pola između kojih je u otajstvu stvaranja i otkupljenja smješten čovjek.[63] Ivan Pavao II. dalje pojašnjava: *Čovještvo prvog Adama, zemaljskog čovjeka, uključuje posebnu mogućnost prihvaćanja svega što je postao drugi Adam, nebeski Čovjek, to jest Krist. To čovještvo, kojemu su dionici svi ljudi, sinovi prvog Adama, uz naslijeđe grijeha, budući da je tjelesno, istodobno je raspadljivo i u sebi ima mogućnost neraspadljivosti.*[64]

---

[59] Usp. *Isto*, str. 161.
[60] *Isto*, str. 161.
[61] Usp, *Isto*, str 162.
[62] Usp. *Isto*, str. 453.
[63] Usp. *Isto*, str. 460.
[64] *Isto*, str. 460.

1.3.4. Tijelo nakon smrti i vjera u uskrsnuće

Uskrsnuće tijela bitna je istina vjere. Čovjek, duša i tijelo spašavaju se ili upropaštavaju, što ističe i sam *Katekizam Katoličke Crkve*: *Vjerovanje u uskrsnuće mrtvih bilo je bitna sastojnica kršćanske vjere od početaka.*[65] Smrt i uskrsnuće nisu posvemašnje uništenje i novo stvaranje ni iz čega, niti povratak u život raspadljivosti, već otkupljenje našeg tijela. (*Rm 8,23*), (*Rm 8,21*), (*Mk 12,25*). Tijelo će biti lišeno zemaljske stvorene uvjetovanosti i sudbine smrti, bit će ispunjeno božanskom slavom te će ući u božansku sferu gdje ne vrijede zakoni ovog vremena (eona). Pavao u svjetlu Kristova uskrsnuća pokušava slikovito približiti tajnu uskrsnuća.[66] *I ima nebeskih tijela i zemaljskih tijela, ali drugačija je slava nebeskih, a drugačija slava zemaljskih. Drugačija je slava sunca, drugačija slava mjeseca, a drugačija slava zvijezda. A i zvijezda se od zvijezde razlikuje po slavi. Tako je i s uskrsnućem mrtvih. Sije se u raspadljivosti, a uskrsava u neraspadljivosti. Sije se u sramoti, a uskrsava u slavi. Sije se u slabosti, a uskrsava u snazi. Sije se tjelesno tijelo, a uskrsava duhovno tijelo (1Kor 15, 41-44.).*

Uskrsnuće tijela i vječni život povezani su preobraženjem i otkupljenjem zemlje i svijeta. Sve stvoreno i sva stvorenja biti će otkupljena i posinjena. Taj opis donosi Pavao u *Poslanici Rimljanima*: *Doista, stvorenje sa svom žudnjom iščekuje ovo objavljenje sinova Božjih: stvorenje je uistinu podvrgnuto ispraznosti - ne po svojoj volji, nego zbog onoga koji ga podvrgnu - ali u nadi. Jer i stvorenje će se osloboditi robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje. Jer znamo: sve stvorenje zajedno uzdiše i muči se u porođajnim bolima sve do sada. Ali ne samo ono! I mi koji imamo prvine Duha, i mi u sebi uzdišemo iščekujući posinstvo, otkupljenje svoga tijela.* (*Rm 8, 19-23.*)

Kroz čitav Novi zavjet vidljiva je vjera u uskrsnuće tijela i život vječni. Tijelo neće nestati, ali će biti preobraženo na kraju vremena. Isus i Pavao govore o susretu s Kristom odmah nakon smrti. Ivan i Pavao govore o novom životu, duhovnom uskrsnuću koje je započelo u krštenju i nastavlja se nakon smrti, kao i o posebnom sudu u susretu s Kristom. Ostaje tajnom kako će se to ostvariti. Zajedništvo stvoreno u krštenju između Krista i krštenika po sebi je konačno i tjelesna smrt to ne može prekinuti. Kristovo uskrslo proslavljeno tijelo uživa nebesku slavu i čeka da ujedini, konačno i u punini, svoje izabranike. Čovjek to tijelo već zaodjene u krštenju po kojemu tijelo nastavlja tajanstvenu,

---

[65] *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 989.
[66] Usp. TOMIĆ C., *Uskrsnuće tijela, Život vječni*, u: Obnovljen život, 30 (1975.) II., str.158.- 159.

ali životu vezu s uskrslim Kristovim tijelom. (*Gl 3,27*). To nas stanje ne oslobađa čekanja konačnog uskrsnuća, ali nam omogućuje da dotada uživamo blaženstvo.

Treba imati na umu da je govor o uskrsnuću govor o otajstvu i o tome se može samo pretpostavljati kroz slike. Vjerujemo da ako smo s Kristom sjedinjeni u Duhu, bit ćemo s njime i u smrti u njegovom Tijelu. Vjerujemo u uskrsnuće tijela i život vječni u posljednjem danu.[67] *Katekizam* ističe: *Izričaj tijelo označava čovjeka u stanju slaboće i smrtnosti. Uskrsnuće tijela znači da poslije smrti neće živjeti samo duša, nego da će i naša smrtna tijela oživjeti.*[68] I tada će se i on sam, Sin, podložiti Onomu koji je njemu sve podložio, da Bog bude sve u svemu. (*1Kor 15, 28*). Crkva nas uči da kao što je Krist uskrsnuo od mrtvih te živi zauvijek isto će tako pravednici poslije smrti zauvijek živjeti s uskrslim Kristom koji će ih uskrisiti u posljednji dan. Kao što je bilo njegovo, tako će i naše uskrsnuće biti djelo Presvetog Trojstva. Po smrti, dijeljenju duše i tijela, tijelo se raspada, a duša ide u susret s Bogom, čekajući ponovno sjedinjenje s proslavljenim tijelom. Svi koji su činili dobro uskrsnut će na uskrsnuće života. Svi će uskrsnuti vlastitim tijelima koja sada imaju, ali će ono biti preobraženo u slavno duhovno tijelo.[69]

[67] Usp. *Isto*, str. 162.- 163.
[68] *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 990.
[69] Usp. *Isto*, br. 997.-999.

2. STAV KATOLIČKE CRKVE PREMA KREMIRANJU

Od samih početaka kršćani su prihvatili svetopisamsku tradiciju i prakticirali ukapanje tijela u zemlju kao znak poštovanja i vjere da je čovjekovo tijelo hram Duha Svetoga. Pokapanje tijela također je bilo izraz i vjere u uskrsnuće. U tim ranim vremenima dopušteno spaljivanje tijela bilo je samo u vrijeme pošasti zaraznih bolesti kao sredstvo suzbijanja njihovih širenja.[70] U ovom poglavlje stoga želimo, u svjetlu biblijske tradicije, prikazati razvoj crkvenih odredbi o ukopu tijela do današnje problematike kremiranja posmrtnih ostataka čovjeka.

2.1. Biblijsko poimanje ukopa i spaljivanja mrtvih

Svetopisamski tekstovi Starog i Novog zavjeta na mnogim mjestima govore o smrti, njezinom vrednovanju i pokapanju, ali o kremiranju, kao religioznoj ukopnoj praksi, nema govora. Zato kroz Sveto pismo nema pozitivnog stava prema spaljivanju mrtvoga tijela kao oblika ukapanja pokojnika, ali ni stava protiv njega. To ne znači da je Svetom pismu posve strana ideja spaljivanja mrtvih. Malobrojni tekstovi izravno ili neizravno spominju spaljivanje mrtvog tijela i tim se tekstovima zato pristupa s oprezom, uzimajući, dakako, u obzir literarni i povijesni kontekst te cjelinu ukupnih obreda i kulta mrtvih.[71]

Briga oko ukopa mrtvih vidljiva je u Izraelu u kontekstu govora o određenom vjerovanju u život poslije smrti i povezanosti s mrtvima. Obveza o pokapanju mrtvoga tijela jedna je od najvažnijih naredbi u Tori. Lišavanje ukopa smatralo se strašnom nesrećom i prokletstvom. Koliko je pokapanje bitno vidi se i kroz činjenicu da dostojan pokop zaslužuju i oni koji su osuđeni na smrtnu kaznu. Primjerice, tijelo velikog zločinca obješenog na stablo ne smije se tamo ostaviti preko noći, nego ga se treba pokopati istog dana. (*Pnz 21,22-23*). Psalmist u tužaljci nad razorenim Jeruzalemom navodi da su trupla Božjih slugu postala hrana pticama nebeskim i zvijerima zemaljskim jer nema nikog da ih pokopa, što je najstrašniji događaj. (*Ps 79,2-3*). Proroci još više ističu obavezu pokapanja tijela i bezbožnicima prijete lišavanjem ukopa kao najužasnijom kaznom. Bog preko proroka Ahije Jeroboamu, izraelskom kralju koji uspostavlja kult zlatnog teleta u Betelu i

[70] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 107.
[71] Usp. KLJAIĆ S., *Ni za kremiranje ni protiv njega- Biblijsko poimanje ukopa i/ili spaljivanja mrtvih*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 82.

Danu, prijeti potpunim istrebljenjem njegove obitelji. Jedino će njegov sin biti pokopan i položen u grob jer se samo on iz te obitelji sviđa Jahvi. (*1Kr 14,13*). Prorok Jeremija judejskom kralju Jojakimu nagoviješta da će biti pokopan kao magarac, izvučen i bačen izvan vrata Jeruzalema. (*Jr 22,19*).[72]

Samo spaljivanje tijela spominje se u nekoliko konteksta. Prvi je spaljivanje kao oblik smrtne kazne. Juda svoju nevjestu Tamaru optuženu za bludničenje u kojem je i začela osuđuje na smrt spaljivanjem. Na koncu ipak nije bila spaljena jer je dokazala nedužnost. Kasnije će u Levitskom zakoniku ova kazna spaljivanja zbog bludništva biti sužena samo na svećeničke kćeri. (*Lev 21,9*). Drugi je kontekst pogibija spaljivanjem. Zimirije, koji je sam sebe proglasio kraljem nad Izraelom, vidjevši da će grad biti osvojen ulazi u utvrdu kraljevskog dvora te ga pali i tako pogiba. (Usp. *1Kr 16, 15-19*). Bezbožni kralj Maneša žrtvuje sinove u vatri. Ta je praksa bila veoma prisutna kod poganskih naroda te je Izraelcima bila strogo zabranjena. (Usp. *2Kr 21,6*). Očito je da se kod oba slučaja radi o samoubojstvu, a ne o spaljivanju kao smrtnoj kazni ili načinu ukopa. Treći kontekst donosi spaljivanje ljudskih kostiju kojima se oskvrnjuje poganski žrtvenik. Kralj Jošija, provodeći vjersku reformu, dao se na čišćenje idolopoklonstva u judejskim svetištima podignutim u čast poganskim božanstvima. Tako je izvadio kosti svećenika koji su prinosili žrtve Baalu iz žrtvenika i spalio ih na njemu. Nije riječ o izvršavanju smrtne kazne ili načinu ukapanja, nego o spaljivanju ljudskog tijela s ciljem oskvrnjivanja poganskih žrtvenika i uklanjanju idolopoklonstva.[73] Na tragu dosad rečenog primjetno je da je židovska tradicija inzistirala na zabrani spaljivanja mrtvog tijela kako se ne bi narušilo dostojanstvo pokojnika i osakatio tjelesni integritet. Tim se običajem obezvrjeđivala vjera u uskrsnuće, iščekivanje trenutka kada će se sve duše vratiti u svoja tijela, odnosno kada će mrtvi ustati iz svojih grobova. (Usp. *Ez 37*; *Dn 12*).

Isusovi suvremenici imaju iste običaje pokapanja mrtvih kao što su starozavjetni. Sam ih Isus ne dovodi u pitanje pa čak i kada nasljedovanje stavlja ispred dužnosti pokapanja vlastitoga oca. (*Mt 8,21-22*). Isusovom tijelu Josip Arimatejac zbog naloga ukopa iskazuje dio starozavjetnih počasti. Žene, iz dubokog poštovanja prema mrtvom tijelu, sljedeće jutro idu na grob da pomazanjem i miomirisima upotpune običaje. Kršćansko pokapanje u katakombama i grobljima dobrim je dijelom prožeto starozavjetnim ukopnim običajima, ali i novom nadom koja je došla Božjim uskrišenjem

[72] Usp. *Isto*, str. 82.- 83.
[73] Usp. *Isto*, str. 84.- 85.

raspetog i pokopanog Isusa.[74] U tom smislu neki smatraju da kremiranje tijela nije zapreka uskrsnuću tijela.

> „Biblija ne govori o spaljivanju odnosno kremiranju kao religioznom obliku pokopa i kako samim tim nije ni za ovaj oblik ophođenja s mrtvim tijelom ni protiv njega, potrebno je reći kako je posve razumljivo da spaljivanje mrtvog tijela samo po sebi ne može biti nikakva zapreka uskrsnuću. (…) Bog će uskrsnuti one koji su zapisani u knjizi života, bez obzira jesu li pokopani ili spaljeni; Bog će uskrsnuti čovjekovo tijelo bez obzira na koji način ono napustilo ovozemaljski svijet jer je puno važnije da tijelo bude izmučeno trudom i naporom dobih djela.“[75]

2.2. Katolička tradicija do Drugoga vatikanskog sabora

Crkva je dugo vremena branila praksu kremiranja zbog mogućnosti zloporabe, odnosno, mogućnosti nijekanja bitnih kršćanskih istina kao što je vjera u uskrsnuće tijela i besmrtnost duše.[76] I u novije vrijeme, crkvena zabrana kremiranja nije proizlazila iz protivljenja naravnom ili pozitivnom Božjem zakonu, nego zato što su od vremena Francuske revolucije slobodni mislioci, osobito materijalisti i ateisti, dovodili u pitanje uskrsnuće mrtvih. Kremiranje je osobito bilo zabranjeno u razdoblju prosvjetiteljstva i antiklerikalizma jer je tada praksa spaljivanja bila oruđe poticanja ideoloških podjela i razdora, u čemu je veliku odgovornost imala masonerija. Ona je zbog antiklerikalnog duha poticala spaljivanje, negirajući duhovnost i besmrtnost duše i odbacujući nauk o uskrsnuću tijela.[77] No, Crkva niti u jednom trenutku povijesti nije zabranjivala spaljivanje leševa u potpunom smislu. Radilo se, kao i u najranijim vremenima, o posebnim slučajevima i situacijama kao što su ratovi, epidemije i slično pa je u takvim slučajevima praksa spaljivanja leševa bila sasvim legitimna i moralno opravdana.[78]

Prvi službeni dokument koji zabranjuje i osuđuje spaljivanje tijela pokojnika dekret je *Non pauci* objavljen 19. svibnja 1886. godine. U tom dekretu se naglašava: *da se vjernici ne smiju učlanjivati u društva koja promiču i šire običaje spaljivanja tijela umrlih ljudi niti odrediti da se spali vlastito tijelo ili nekoga drugoga.*[79] Za one koji se ne drže

---

[74] Usp. *Isto*, str. 83.- 84.
[75] *Isto*, str. 87.
[76] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u : Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 93.- 94.
[77] Usp. MRŠE M., Spaljivanje *tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 89.-90.
[78] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u : Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 93.- 94.
[79] BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 108.

ovoga, odnosno prekršitelje, predviđene su kazne ekskomunikacije (izopćenja) pa i zabrana crkvenog sprovoda.

Dekret izaziva polemiku u mnogim krajevima pa je Sveta Stolica 15. prosinca iste godine izdala novi dekret *Quod corporum cremationem* u kojem precizira neka praktična pitanja. Dekret se više bavi slučajevima onih čija se tjelesa spaljuju, ali ne prema vlastitoj volji, nego po volji drugih. U takvim su se slučajevima dopuštali crkveni obredi u kući pokojnika i u crkvi, ali ne i na mjestu spaljivanja. Uvijek se, dakako, vodilo računa da se izbjegne grijeh opće sablazni. Ako je pak osoba izabrala vlastitom voljom spaljivanje i u tome ustrajala do smrti, nije joj bio dopušten crkveni pogreb. Postojali su i posebni slučajevi sa sumnjama i poteškoćama kada se savjetovalo s ordinarijem.[80]

Zakonik kanonskog prava iz 1917. godine potvrđuje navedenu praksu, odnosno, zabranjuje spaljivanje tijela u kanonu 1203: *Tjelesa vjernih pokojnika moraju se pokopati, a njihovo je spaljivanje zabranjeno.(§1) Ako bi netko bilo kojim god načinom odredio da se njegovo tijelo ima spaliti, ova se njegova volja ne smije izvršiti.(§2)*[81] Još dodaje da među one kojima se crkveni pokop mora uskratiti pripadaju i oni koji su izdali odredbu da im se tijelo ima spaliti.[82]

Odredba sv. Oficija od 19. lipnja 1926. godine sažima odredbe crkvenog prava i dodaje da se pepeo spaljenih pokojnika ne može čuvati na blagoslovljenim grobljima. Ovaj dokument upućen je mjesnim ordinarijima da bi što bolje odgovarali vjernike od *barbarskog običaja* spaljivanja mrtvaca te da potiču na shvaćanje smrti kao početka novoga života s konačnim ciljem uskrsnuća tijela.[83]

Nakon pola stoljeća od stupanja na snagu *Zakonika kanonskog prava* 1917. godine, stav Crkve o pitanju spaljivanja tijela preminulih promijenio se. Dana 5. srpnja 1963. godine proglašen je naputak ondašnje Vrhovne kongregacije svetog Oficija o spaljivanju tijela *Piam et constantem.* Naputak navodi obvezu čuvanja običaja da se tijela preminulih vjernika pokapaju, ali je propisano i to da se onima koji su izrazili želju da im se tijelo

[80] Usp. *Isto,* str. 108.- 109.
[81] *Zakonik kanonskog prava (1917.),* Glas Koncila, Zagreb, 2007., kan. 1203., §1, §2,
[82] Usp. MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 90.
[83] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017). I.,str. 109.

nakon smrti spali ne uskrate ni sakramenti ni kršćanski obred sprovoda.[84] Dotada se spaljivanje, kao što je već ranije spomenuto, dopuštalo samo za brže otklanjanje tijela u vremenima kuge, velikih prirodnih nesreća ili drugih sličnih potreba. Nakon ovog naputka spaljivanje se dopuštalo iz bilo kojeg razumnog razloga pod uvjetom da zahtjev za spaljivanjem nije motiviran odbacivanjem kršćanskih dogmi ili mržnjom prema Katoličkoj Crkvi. U tom slučaju spaljivanje više nije zapreka za uskrsnuće tijela i ne niječe kršćanske dogme. Na tako ublažen stav utjecala je obnova teologije uskrsnuća, ali i briga za uporabu slobodna zemljišta za pokapanje mrtvih. Naputak, na koncu, ipak preporučuje da se sačuva tradicija pokapanja tijela pokojnika, a spaljivanje se primjenjuje samo u istinski velikoj nuždi. Naputak dotiče i pitanje sprovodnog obreda[85]: *Vjernike treba podučavati da Crkva preporučuje pokapanje tijela pa se sprovodni obredi i molitve za pokojne ne smiju obavljati na mjestu gdje se obavlja kremiranje niti se prati pokojnikovo tijelo do krematorija.*[86]

Kongregacija za bogoštovlje 15. kolovoza 1969. godine objavljuje dekret o Redu sprovoda uvedenog 1. lipnja 1970. godine. U 15. broju uvodnih napomena stoji: *Onima koji se odlučili da im se tijelo spali dopustit će se obred kršćanskog pogreba, osim ako se zna da su se za to opredijelili zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri.*[87] Sprovod kremiranih treba biti slavljen kako je običaj pojedinom kraju, ali uz jasnoću da Crkva daje prednost običaju ukopa jer je i Gospodin pokopan te zbog sablazni ili čuđenja vjernika. Obredi koji se obično obavljaju u kapeli ili kod groba, u ovom se slučaju mogu obaviti u krematoriju ako nema drugog pogodnog mjesta uz izbjegavanje sablazni i vjerskog ravnodušja.[88] Vidljivo je stoga da se od početne zabrane kremiranja kroz godine ipak dopustilo kremiranje u određenim situacijama. Međutim, unatoč dopuštenju kremiranja u svakom se dokumentu ipak uvijek preporuča kršćanski obred ukopa tijela.

2.3. Saborske promjene i poslijesaborska obnova Reda sprovoda

Nove pristupe spaljivanju mrtvih tijela treba promatrati u svijetlu razvoja teologije sprovodnih obreda. Ti suvremeni pogledi utemeljeni su na konstituciji Drugog vatikanskog

[84] MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 90.
[85] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I.,str. 109.
[86] *Isto*, str. 109.
[87] *Isto*, str. 109.- 110.
[88] Usp. *Isto*, str. 110.

sabora *Sacrosanctum Concilium*. Ona u broju 81. donosi slijedeće: *Neka obred sprovoda jasnije izrazi vazmeni značaj kršćanske smrti i neka bolje odgovara prilikama i običajima pojedinih krajeva pa i s obzirom na liturgijsku boju.*[89] Ovim navodom cjelokupni obred sprovoda dobiva novo teološko i antropološko usmjerenje. Crkva kroz slavljenje sprovoda pokojnika očituje vjeru u uskrsnuće mrtvih te nadu u život vječni, ali i pokazuje svoju skrb za pokojne te molitvom i suosjećanjem tješi ucviljenu rodbinu.[90] *Zakonik kanonskog prava* iz 1983. godine drži se smjera koji dominira u obredniku sprovoda obnovljenom prema smjernicama Drugog vatikanskog sabora pa u kanonu 1176., §3 donosi:

> „Crkva usrdno preporučuje da se čuva pobožni običaj pokapanja tijela preminulih; ipak ne zabranjuje spaljivanje, osim ako je izabrano zbog razloga protivnih kršćanskom nauku“.[91]

Na temelju tih zakonskih odredbi *Katekizam Katoličke Crkve* u izlaganju o Petoj Božjoj zapovjedi u djelu o poštovanju dostojanstva ljudske osobe u brojevima 2300 i 2301 navodi sljedeće:

> „S tjelesima pokojnika treba postupati s poštovanjem i ljubavlju u vjeri i nadi uskrsnuća. Pokopati mrtve djelo je tjelesnog milosrđa,to jest iskazivanje časti djeci Božjoj, hramovima Duha Svetoga. Crkva dopušta spaljivanje mrtvih tjelesa (kremiranje) ako ta odluka ne dovodi u pitanje vjeru u uskrsnuće tijela“.[92]

Kongregacija za bogoštovlje i sakramente dopustila je 1977. godine biskupima u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama sprovodne obrede i molitve za pokojne onima kojima su tijela kremirana. Razlog dopuštanja bili su klimatski uvjeti pojedinih krajeva jer je zbog niskih temperatura bilo teško iskopati grobnu jamu. Trebalo se prilagoditi obrascu u liturgijskim obredima sprovoda jer se počast iskazuje ljudskom tijelu po krštenju posvećenom Božjem hramu, a ne pepelu. Ista kongregacija o *Direktoriju o pučkoj pobožnosti i liturgiji* objavljenom 2001. godine ističe da je kršćanska pobožnost kao model ukopa za vjernike usvojila ukapanje u zemlju.[93] Kroz sprovodne obrede, bez obzira je li riječ o tijelu pokojnika ili pak o pepelu nakon kremiranja pokojnika, izražava se vazmeno

---

[89] DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium,* u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb, 1986., str. 45.
[90] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I.,str. 110.
[91] *Zakonik kanonskog prava (1983.),* Glas Koncila, Zagreb, 1996., kan 1176., §3.
[92] *Katekizam Katoličke Crkve,* br. 2300. , 2301.
[93] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017) I.,str. 110.- 111.

značenje kršćanske smrti te se moli za pokojnika.[94] *Katekizam Katoličke Crkve* navodi i sljedeće: *Crkva koja je kao mati sakramentalno nosila u svome krilu kršćane za njihova zemaljskog hodočašća prati ih i na kraju puta da ih preda u Očeve ruke. U Kristu ona prikazuje Ocu djecu njegove milosti, a u nadi izručuje zemlji sjeme njihova tijela koje će uskrsnuti u slavi.*[95]

Novi naputak o kremiranju tijela *Ad resurgendum cum Christo* Kongregacije za nauk vjere objavljen je 15. kolovoza 2016. godine. On nam pomaže da što bolje shvatimo odluke i smjernice crkvenog Učiteljstva kroz povijest o problemima povezanim uz obrede pokojnika čija su tijela spaljena. Dokument sadržava doktrinarne i praktične smjernice utemeljene na Svetom pismu i življenoj predaji Crkve. Budući da se praksa spaljivanja mrtvih tijela znatno proširila te se šire nove ideje suprotne vjeri Crkve, bilo je potrebno na to upozoriti i donijeti praktične naputke. Dokument upozorava i na pogrješna poimanja smrti koja se redovito povezuju uz običaje spaljivanja tijela preminulih.[96]

2.4. Ukop tijela

Smrt i ukop znakoviti su dio otajstvene povezanosti s Isusovim pashalnim otajstvom što se odigrava u prijelazu od smrti preko ukopa do slavnog uskrsnuća.[97] Crkva vjernike sakramentalno nosi tijekom njihova zemaljskoga hodočašća pa ih tako i prati na mjesto ukopa u iščekivanju uskrsnuća.[98] Čin ukopa pokojnika u zemlju, njegovo polaganje u grob ili na neko prikladno mjesto puno je simbolike i predstavlja sliku smrti kao sna, a uskrsnuće kao buđenje. Ako se usporede prah i pepeo, prah ima biblijski priziv. Pokop je također puno primjereniji dostojanstvu samog tijela. Pokapanje pokojnika više je u skladu s obredima i ceremonijama koje obilježavaju kršćanski obred sprovoda.[99] Znakovitost ukopa prikazana je i u mnogim obredima tijekom liturgijske godine, kao i u slavljima pojedinih sakramenata. U svečanom slavlju Uskrsnog bdijenja, kod blagoslova krsne vode, moli se da oni koji su po krštenju s Kristom budu ukopani u smrt, neka s njime i ustanu na život. U obredu sprovoda na više se mjesta navodi pokapanje tijela kao znak iščekivanja

---

[94] Usp. MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 91.
[95] *Katekizam Katoličke Crkve,* br. 1683.
[96] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I.,str. 111.- 112.
[97] Usp. *Isto,* str. 113.
[98] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017) I., str. 106.
[99] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 95.

uskrsnuća na novi život. Kroz njih se vidi želja Crkve da tijela budu pokopana. Pokapanje je bliže vjeri u uskrsnuće te u duhu Pavlovih riječi[100]: „Iseliti se iz tijela i naseliti se kod Gospodina.“ (2Kor 5,8).

2.4.1. Važnost ukopa prema naputku *Ad resurgendum cum Christo*

Naputak započinje riječima: *Da bi se suuskrslo s Kristom, potrebno je umrijeti s Kristom, treba se iseliti iz tijela i nastaniti se kod Gospodina.*[101] Ljudsko tijelo ima svoje dostojanstvo u Kristovom utjelovljenju te je vjernik po krštenju uronjen u Kristovu smrt i uskrsnuće. Naputak o tome govori sljedeće:

> „Isusovo je uskrsnuće glavna istina kršćanske vjere koju se uvijek propovijedalo kao bitni dio vazmenoga otajstva od samih početaka kršćanstva: predadoh vam ponajprije što i primih: Krist umrije za naše grijehe po Pismima; bi pokopan i uskrišen treći dan po Pismima“.[102]

Samom smrću čovjekova se duša odjeljuje od tijela, ali će o uskrsnuću tijelo biti preobraženo i združeno s dušom. Isus Krist na sebe je uzeo smrtno tijelo te je nakon smrti bio položen u svoj grob. (*Mt 27,60*). Položen je u zemlju i na taj spomen Crkva drži da je ukop ili polaganje tijela u zemlju najprikladniji oblik za izražavanje vjere i nade u uskrsnuće tijela. Prema *Katekizmu Katoličke Crkve* pokapanje preminulih osoba tjelesno je djelo milosrđa.[103] Crkva nakon čovjekova zemaljskog hodočašćenja predaje zemlji vjernikove smrtne ostatke u nadi da će uskrsnuti. Isto tako ukopom tijela umrlih vjernika Crkva ističe dostojanstvo čovjekova tijela kao sastavnog dijela osobe te se tako odbacuju stavovi da smrt posve uništava ljudsku osobu i da se čovjek preko nje stapa s prirodom i svemirom.[104] Naputak ističe:

> „Pokopom tijela umrlih vjernika, Crkva potvrđuje vjeru u uskrsnuće tijela i želi uzvišeno dostojanstvo ljudskog tijela kao sastavnog dijela osobe s kojom tijelo dijeli povijest. Ne može, dakle dopustiti stavove i obrede koji uključuju pogrješna poimanja smrti, gdje se smrt shvaća kao konačno uništenje osobe, bilo kao trenutak

---

[100] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 113.- 114.
[101] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo,* naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 1.
[102] *Isto,* br.2.
[103] Usp. *Katekizam Katoličke Crkve,* br. 2300.
[104] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 104.

njezina stapanja s Majkom prirodom ili svemirom, bilo kao etapu u procesu reinkarnacije, bilo kao izbavljenje iz tamnice tijela.“[105]

Dalje se ističe da ukapanje u zemlju na groblju odgovara pobožnosti i poštovanju koje se duguje tijelima pokojnih vjernika jer je tijelo po krštenju postalo hram Duha Svetoga i nakon smrti ima dostojanstvo. Ukapanje na grobljima također potiče članove obitelji i cijelu kršćansku zajednicu na spomen i molitvu za pokojnika. Tako kršćanska zajednica čuva zajedništvo živih i mrtvih pokojnih te je nedopustiva privatizacija smrti. Čovjek je društveno biće, stoga se smrt i sprovod ne smiju odvajati od te činjenice.[106] Naputak dalje ističe:

„Osim toga, pokop na grobljima ili na drugim svetim mjestima na prikladan način odgovara pobožnosti i poštivanju koje se duguje tijelima pokojnih vjernika, koji su po krštenju postali hram Duha Svetog i kojima se kao oruđima i posudama, Duh Sveti sveto poslužio da učini tolika dobra djela. Na kraju, pokapanjem tijela pokojnih vjernika na grobljima ili drugim svetim mjestima potiče se članove obitelji i zajednicu ma spomen i molitvu za pokojnike, kao i na čašćenje mučenika i svetaca.“[107]

2.4.2. Odredbe o ukopu iz Zakonika kanonskog prava

Zakonik kanonskog prava donosi odredbe o crkvenom sprovodu, slučajeve kada je dopušten, a kada se uskraćuje te o sprovodnom slavlju. U idućih nekoliko redova bit će prikazani kanoni koji se tiču teme rada. Kanon 1176 §2 govori o značenju crkvenog sprovoda kojim se daje počast tijelu preminulog te se živima pruža utjeha nade, a slavi se prema odredbi bogoslužnih zakona. *Crkveni sprovod, po kojem Crkva zaziva duhovnu pomoć za preminule i odaje počast njihovim tijelima te istodobno pruža živima utjehu nade, treba da se slavi prema odredbi bogoslužnih zakona.*[108]

Treći paragraf istog kanona ističe davanje prednosti pokapanju tijela preminulih pritom dopuštajući spaljivanje, ako nije protivno kršćanskom nauku. *Crkva usrdno preporučuje da se čuva pobožni običaj pokapanja tijela preminulih; ipak ne zabranjuje spaljivanje, osim ako je izabrano zbog razloga protivnih kršćanskom nauku.*[109]

---

[105] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 3.
[106] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 104.
[107] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 3.
[108] *Zakonik kanonskog prava (1983.)*, 1176., §2
[109] *Isto*, 1176. §3.

Nakon ovih odredbi, zakonik donosi odredbe u vezi samog sprovodnog slavlja. Sprovodno se slavlje primjenjuje i na pokojnika čije je tijelo spaljeno, samo što to onda nije sprovod, nego ispraćaj. Zakonik nalaže da se sprovod pokojnika obavlja u crkvi njegove župe, ali je dopuštena i druga crkva uz obavijest pokojnikova župnika: *Ali, svakom vjerniku ili onima čija je dužnost brinuti se za sprovod preminulog vjernika dopušteno je izabrati za sprovod drugu crkvu s pristankom onoga tko njome upravlja i pošto obavijesti pokojnikova župnika.*[110] Osim toga, već smo bili spomenuli da je dopušteno obaviti ispraćaj i u krematoriju. Ukopni liturgijski obred može biti obavljen na dva načina, prije samog kremiranja ili nakon kremiranja, a prije polaganja urne.[111] Nadalje, kanon 1184 navodi u kojim se slučajevima osobi treba uskratiti sprovod. Jedan od slučajeva je i kada osoba izabere spaljivanje tijela zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri. Kanon o tome kaže sljedeće:

> „Crkveni sprovod treba da se uskrati, osim ako su prije pokazali neke znakove kajanja: §1. općepoznatim otpadnicima od vjere, krivovjernicima i raskolnicima; 2. onima koji su izabrali spaljivanje svoga tijela zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri; 3. ostalim očitim grešnicima kojima nije moguće dopustiti crkveni sprovod bez javne sablazni vjernika.,§ 2. Ako ima neke dvojbe, neka se traži savjet mjesnog ordinarija, čijeg se suda treba držati.“[112]

Na kraju se navodi da onome kome je uskraćen crkveni sprovod treba biti uskraćena i svaka sprovodna misa.

2.4.3. Odredbe o pokapanju mrtvih prema Redu sprovoda

Općenite odredbe o pokojnima nalaze se u *Rimskom obredniku o Redu sprovoda*. On je obnovljen prema odluci Drugoga vatikanskog sabora, a proglašen vlašću pape Pavla VI. Sprovodnim obredima Crkva običava preporučiti Bogu pokojnike te buditi nadu svojih sinova i kćeri kako bi svjedočili vjeru u buduće uskrsnuće krštenih s Kristom.

Prva odredba govori da Crkva sahranjujući pokojne slavi Kristovo vazmeno otajstvo sa željom da krštenici postanu sutjelesnici Krista umrloga i uskrsloga te iz smrti pređu u život, da se duše očiste te sa svetim i izabranima budu uzete na nebo, da tijelo čeka blaženu nadu, dolazak Kristov i uskrsnuće od mrtvih. Zato se za preminule prikazuje euharistijska žrtva Kristova. Druga odredba poziva kršćane da u slavljenju sprovoda braće

---

[110] *Zakonik kanonskog prava (1983.),* 1177. §2
[111] Usp. http://www.spomen.hr/stranica.php?s=ukop-i-kremiranje (preuzeto: 23.10.2017.)
[112] *Zakonik kanonskog prava (1983.),* 1184. §1, §2

utvrđuju svoju nadu u vječni život, ali da ne smetnu s uma shvaćanje i način kako se ljudi njihova vremena i kraja odnose prema pokojnima. Neka prihvate dobro i ono što se ne protivi Evanđelju od obiteljskih predaja, mjesnih običaja ili pogrebnih društava. Treća odredba upućuje na odstranjivanje svakog iskazivanja ispraznog vanjskog sjaja te na taj način dolično odaje počast tijelu preminulih vjernika koje je bilo hram Duha Svetoga. Zato je dobro da se, bar u značajnim trenutcima od smrti do ukopa, ustvrdi vjera u vječni život.[113]

> „Kao značajni trenutci mogu se, već prema mjesnim običajima, navesti ovi: bdijenje u pokojnikovoj kući, polaganje tijela u lijes, prijenos tijela do groba, prije toga sastanak rodbine ili, ako je moguće, cijele zajednice na slušanje utjehe nade u službi riječi, na prikazivanje euharistijske žrtve i na posljednji oproštaj s pokojnikom.“[114]

Odredba onima koji su odlučili da im se tijelo spali dopušta obred kršćanskoga pogreba, osim ako se zna da su se za to opredijelili zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri.

> „Sprovod neka se slavi na način kakav je uobičajen u dotičnom kraju, no tako da bude jasno da Crkva daje prednost običaju ukopa jer je i sam Gospodin htio biti pokopan i da se u vjernika ne izazove sablazan ili čuđenje. Obredi što se inače obavljaju u kapeli ili kod groba mogu se u tom slučaju obaviti u zgradi krematorija, pače, ako nema drugoga pogodna mjesta, u samoj dvorani za spaljivanje, samo neka se razborito izbjegne opasnost sablazni ili vjerskoga ravnodušja.“[115]

Nadalje, u sprovodnom je slavlju svakom povjerena neka uloga i dužnost. Uputno je da svi, a poglavito svećenici kad u sprovodnoj službi preporučuju Bogu pokojnike, među vjernicima bude nadu i vjeru u vazmeno otajstvo i uskrsnuće od mrtvih. Svećenici se trebaju brižno i obazrivo osvrtati, ne samo na osobu pokojnika i okolnosti njegove smrti, nego i na bol ukućana i potrebe njihova kršćanskog života.[116] Sprovod krštene djece koja umru prije uporabe razuma usklađuje se prema različitim načinima sprovoda za odrasle, ali i uz uzimanje nekih vlastitih dijelova koji su nabrojani u obredniku. Ako dijete umre prije krštenja, mjesni ordinarij može dopustiti da se i za nj obavi sprovod. Tada treba uzeti vlastite obrasce što se navode za takav slučaj, istovremeno pazeći da se u svijesti vjernika ne bi umanjio nauk o potrebi krštenja.[117]

---

[113] Usp. *Red sprovoda*, KS, Zagreb, 2003., str. 8.- 9.
[114] *Isto*, str. 9.- 10.
[115] *Isto*, str. 13.
[116] Usp. *Isto*, str. 14.- 15.
[117] Usp. *Isto*, str. 16.

2.5. Odrednice o kremiranju prema Ad resurgendum cum Christo

Dokument *Ad resurgendum cum Christo* u svom prvom dijelu spominje pojam kremiranja te ističe prednost pokapanja tijela spram kremiranja, ali ga ne zabranjuje jer se ne protivi kršćanskoj vjeri. Praksa spaljivanja mrtvaca uvelike se proširila, a s njom i ideje suprotne vjeri Crkve. Zato dokument upozorava i donosi praktične naputke. Dokument upozorava na pogrješna poimanja smrti koja su često vezana upravo uz običaje spaljivanja tijela preminulih te je u takvim slučajevima nedopušten ukop po kršćanskim običajima.[118]

> „Da se vjerno čuva običaj da se tijela preminulih vjernika pokopaju, dodajući da se spaljivanje (kremiranje) po sebi ne protivi kršćanskoj vjeri te da se ne uskraćuju sakramenti ili sprovod onima koji su odlučili da im se tijelo nakon smrti spali, pod uvjetom da ta odluka nije posljedica nijekanja kršćanskih dogmi, ili posljedica sektaškog duha, ili pak mržnje protiv katoličke vjere.“[119]

Brojevi dokumenta dva i tri ističu smisao i značenje smrti vjernika te donose odredbe vezane za ukop vjernika te njegovo značenje. Za naš rad važan je broj četiri dokumenta u kojem se ponavlja dopuštenje iz 1963. godine. Dopušta se spaljivanje tijela preminulih iz higijenskih, ekonomskih ili društvenih razloga, ako taj izbor nije suprotan izričitoj volji pokojnog vjernika, ali i dalje je prednost dana pokapanju tijela.[120]

> „Postoje mjesta gdje se iz higijenskih,ekonomskih ili društvenih razloga pribjegava spaljivanju tijela. Ako taj izbor nije suprotan izričitoj volji pokojnoga vjernika ili postoji razumna pretpostavaka o postojanju iste, Crkva ne vidi doktrinarne razloge zbog kojih bi tu praksu zabranjivala budući da spaljivanje pokojnikova tijela nema veze s njegovom dušom i ne priječi božansku svemoć da uskrsne tijelo te, stoga ne predstavlja objektivno nijekanje kršćanskog učenja o besmrtnosti duše i uskrsnuću tijela.“[121]

Spaljivanjem se na brz način uništava tijelo, ali duša, koja je duhovna stvarnost te samim time i nadilazi tjelesnu zakonitost, neuništiva je. Za samo uskrsnuće tijela nema razlike između pepela i praha, odnosno je li se tijelo pretvorilo u prah prirodnim raspadanjem u grobu ili spaljivanjem, odnosno kremiranjem.[122]

---

[118] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I.,str. 111.- 112.
[119] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo,* naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 1.
[120] Usp. BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 112.
[121] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE., *Ad resurgendum cum Christo,* naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 4.
[122] Usp. ČONDIĆ A. *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 104.- 105.

2.5.1. Razlozi spaljivanja (kremiranja)

Pojam kremiranja nije čin koji bi u sebi ili po sebi bio zao, nego je indiferentan čin. Zato moralna dopustivost ovog čina ovisi o nakani, odnosno razlozima i motivima zbog kojih se netko utječe ovoj praksi, a tek u manjoj mjeri ovisi o drugim okolnostima. Najčešći razlozi spaljivanja pokojnika mogu se svrstati u tri skupine. Nekima, pa čak i čitavim skupinama, ne treba daljnja moralna analiza jer su sami po sebi jasni. Njihovi zagovornici i ne žele sakriti temeljnu nakanu i cilj koji su nedvojbeno protivni i kršćanskom vjerovanju i humanom odnosu prema vrednotama vezanim uz smrt i ukop pokojnika.[123]

Prva su skupina motivi ideološkog tipa. To su motivi kojima njihovi zagovornici žele postići da kremiranje pretvore u pravi laički institut i po mogućnosti izbrišu važnost pojedinca; odnosno, vratiti se, osobito praksom rasipanja pepela, prirodi ili posvema iščeznuti.[124] Time bi se došlo do privatizacije smrti, brisanja groblja kao mjesta sjećanja i podsjećanja. Naputak *Ad resurgendum cum Christo* ističe važnost pokopa na grobljima upravo zato da potiče članove obitelji i cijelu kršćansku zajednicu na spomen i molitvu za pokojne. Time se čuva i zajedništvo između živih i pokojnih.[125] U pozadini ovih razloga nerijetko se naslućuju ideologije nihilističkog i naturalističkog tipa. Te ideologije slabe ili posve iščezavaju vjeru u uskrsnuće tijela i život vječni, a takva vjerovanja smrt gledaju kao potpuni kraj i oduzimanje života zauvijek. Zbog manjka vjere i nade u Kristovo uskrsnuće pristaše tih ideologija smatraju da su se pokojni raspršili u nekakvom neosobnom kozmičkom božanstvu ili nestali u tami ništavila.[126]

Druga skupina motiva psihološkog je reda. Dio njih odnosi se na nemogućnost prihvaćanja gubitka ljubljene osobe ili jednostavno neznanje kako se s tim događajem i svim što ga okružuje ophoditi na ispravan i primjeren način. Takav nedostatak, odnosno neznanje i nemogućnost ophođenja sa smrti često se nadomješta čuvanjem pokojnikova pepela. U tu skupinu spadaju i motivi za kremiranje iz straha zbog eventualne mogućnosti od buđenja u grobnoj raki, gdje bi onda spaljivanje bilo svojevrsna sigurnost. Pitanje je koliko je taj motiv danas kao takav uopće opravdan kada se umire uglavnom u bolnicama i

---

[123] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 95.- 96.
[124] *Isto*, str. 96.
[125] Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 3.
[126] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 103.

bolničko je osoblje bliže no ikad te kada je smrt moguće utvrditi vrlo preciznom metodom moždane smrti.[127]

Treća je skupina motiva praktičnog tipa i uglavnom je opravdana. Tu spadaju nedostatci grobnih mjesta gdje je, s druge strane, potreban znatno manji prostor za pohranjivanje urne u slučaju kremacije. Tu također spadaju i humano-estetski, odnosno sanitarno-higijenski razlozi koji su popularni zbog manjeg onečišćenja okoliša. Riječ je o prevenciji različitih epidemija koje su izravna ili neizravna prijetnja zdravlju zajednice. Nekada se, primjerice, smatralo da blizina groblja uzrokuje onečišćenje voda. Ostale prednosti tog načina čuvanja posmrtnih ostataka manji su financijski izdatci u usporedbi s redovitom praksom pokapanja i manje cijene transporta do mjesta pokapanja. Ovdje možemo ubrojiti i neizravne razloge u koje spadaju strukturne i funkcionalne promjene koje su se dogodile na razini obitelji, a to su smanjivanje broja članova, njihova raspršenost, velika udaljenost rodbine od mjesta umrle osobe ili njezina pokopa. Takve motive opravdava i naputak u svom trećem i četvrtom broju. Razlozi zbog kojih je dopušteno kremiranje običaji su i pojedinih zemalja koje nerijetko zbog religioznih razloga više prakticiraju spaljivanje od pokapanja. Kremiranje postoji i gdje je opasnost od širenja bolesti, nedostatak grobnih mjesta ili nemogućnost da se isto kupi ili izgradi po prihvatljivoj cijeni.[128]

Po naputku *Ad resurgendum cum Christo* primjetno je da Crkva prepoznaje suvremene težnje i opravdano im se prilagođava. Dakako, potreban je oprez jer se praktični razlozi mogu zloupotrijebiti kako bi se prikrili čisto ideološki i antireligiozni ciljevi. U naputku je vidljiva ta svijest u dijelu gdje se navodi da se praksa kremiranja proširila u brojnim zemljama, ali su se istodobno počele širiti i nove ideje koje se kose s vjerom Crkve.[129]

> „Bezazlena praksa kremiranja postaje tako poprište ideološke bitke određenih sekti i grupa protiv vjerovanja i naučavanja Crkve. Gorljivi zagovaratelji kremiranja jednu sasvim indiferentnu praksu spaljivanja tijela pokojnika nadahnjuju motivima koji su posve strani samoj praksi spaljivanja. Odatle česte i sasvim razumljive intervencije Crkve u toj materiji.“[130]

---

[127] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 96.
[128] Usp. *Isto,* str. 96.
[129] Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo,* naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 1.
[130] BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 97.

Još jedan razlog koji praksu kremiranja stavlja pod znak upitnika slučajevi su nasilne smrti. Moguće iznalaženje dokaza te naknadna provjera i analiza leša tu je onemogućena pa svi korisni tragovi u slučaju spaljivanja brzo nestaju.[131] Drugim riječima, iz svega navedenog može se zaključiti da je odluka o kremiranju gotovo uvijek motivirana vanjskim čimbenicima. Kremiranje je opravdani izbor iz higijenskih, društvenih i ekonomskih razloga, a ne može se opravdati razlozima nadahnutim panteističkim, naturalističkim i nihilističkim ideologijama i uvjerenjima. U posljednje se vrijeme u cijelom svijetu šire zahtjevi za spaljivanje tijela, što je odraz suvremene kulture. Baš je zato danas, više nego ikad, potreban pastoral kulture. Osobama koje su kremirane iz dopustivih razloga dopušteno je sahraniti se po običaju Katoličke Crkve. Osobama koje su kremirane iz bilo kojeg razloga koji se protivi vjerovanjima Crkve uskraćen je kršćanski obred sprovoda. [132] Zaključak je da nije toliko važno hoće li biti pokopano tijelo ili pepeo preminulog nakon kremiranja, nego potreba da se tijelu preminulog ili njegovu ostatku u obliku pepela oda primjereno poštovanje.[133]

2.5.2. Današnja problematika kremiranja

Problematika kremiranja može se podijeliti na tri dijela. Prvi je vezan uz sam čin spaljivanja, odnosno motive na temelju kojih je ono opravdano ili neopravdano, o čemu je ranije bilo riječi. (*vidi str. 27.*). Druga dio tiče se načina postupanja s pepelom pokojnikova tijela. Treći se dio odnosi na spaljivanje na duge staze, odnosno kako će ono utjecati na vrednovanje smrti, tijela, kulture groba i groblja.[134] Problematika kremiranja puno je više od tehničkih problema kao što su bojazan da bi krematoriji mogli zamijeniti groblja, urne ili ljesove. Taj se problem prvenstveno odnosi na shvaćanje života i smrti, to jest na stav prema tim velikim ljudskim vrijednostima. Smrt se danas promatra kao nešto negativno i pesimistično, a treba živjeti sa sviješću o njoj. Kremiranje bi se u tom svijetlu moglo shvatiti kao još jedna u nizu namjernih praksa koje niječu ili obezvrjeđuju ljudsku smrt i umiranje. Smrt je posve odsutna, o njoj se ne govori. Nekulturnim i krajnje nepristojnim smatraju se također i suze, groblja, odnosno svaki vanjski znak koji bi podsjećao na taj zastrašujući trenutak. Suvremeni je čovjek toliko postao kreativan u izbjegavanju te teme

[131] Usp. *Isto*, str. 97.
[132] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 105.
[133] Usp. MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 92.
[134] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 95.

da se tuga, patnja i emocije koje se vežu uz gubitak voljene osobe proglašavaju bolešću. Smrt se privatizira, opasna je te prijeteća stvarnost.

Kroz povijest smrt se doživljavala kao *obiteljski prijatelj,* naviknuta stvarnost, no danas postaje izopćenik, opasnost i neugoda. Takav odnos i doživljaj smrti posljedično mijenja i kulturu života, tijela, groba i groblja, kulturu žalovanja, oslabljuje sprovodne obrede i poštovanje mrtvih. Dodamo li praksu spaljivanja navedenom mentalitetu, onda kremiranje nije ispravno motivirano, a time ni opravdano. Suvremeno shvaćanje smrti doživljava se kao pokušaj zataškavanja, cenzuriranja i protjerivanja smrti iz javnog i svakidašnjeg života. Ako se kremiranje promatra samo kao nekakvo tehničko rješenje, kao alternativni oblik raspadanja leša (npr. iz higijenskih razloga), tada postoji ozbiljna opasnost od stvaranja ubojica smrtnih ostataka i istinsko barbarstvo prema pokojniku i njegovoj rodbini.[135]

Spaljivanje tijela može se, a u konačnici se i koristi, s ciljem osporavanja Crkve i nijekanja vječnoga života u Božjem kraljevstvu. Sve su to neosporni znakovi vremena. Potreban je preodgoj vjernika da se realno kroz prizmu vjere suočavaju s pitanjem smisla života i smrti te vrednuju čovjeka kao jedinstvo tijela i duše pa je u tom svijetlu prilikom sprovoda, kada se pokojnikovo tijelo prati na spaljivanje ili polaže urna sa pepelom, potrebno doznati je li spaljivanje možda izraz odbacivanja uskrsnuća. I sami vjernici često se opredjeljuju za spaljivanje iz nejasnih razloga, nerijetko robujući duhu koji proizlazi iz prosvjetiteljskoga relativizma, a svodi čovjeka na naoko nebitnu tjelesnu dimenziju. Tijelo je sakrament duše i to se u duhu današnjeg vremena često zaboravlja. Potrebna je evangelizacija smisla smrti u svjetlu vjere u Kristovo uskrsnuće.[136]

2.6. Čuvanje urne

Naputak *Ad resurgendum cum Christo* u svojih se posljednjih pet brojeva bavi pitanjem kamo s pepelom pokojnika koji je spaljen, odnosno kremiran. To je pitanje u slučaju kremiranja vrlo važno, o čemu dosadašnji crkveni dokumenti i kanonsko zakonodavstvo izričito ne govore ništa. Naputak također donosi načine kako postupati s urnom u skladu s kršćanskim naukom i tome pripadajućim sprovodom. Taj dokument prvi

[135] Usp. *Isto*, str. 100.
[136] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 106.

je koji se uopće bavim navedenom problematikom i koji ju kristalizira.[137] Pepeo se nakon kremiranja može pokopati kao i pokojnikovo tijelo, može ga se čuvati na grobljima, ili u mauzolejima, ili može biti predano od pokojnika određenim osobama, najčešće bližnjima ili rodbini. Te ga osobe mogu čuvati ili prosuti. U idućih nekoliko redaka iznesena su moralno prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja prilikom postupanja s pepelom.[138]

2.6.1. Nedopušteno postupanje s pepelom

Nedopuštena postupanja s pepelom upitna su i nalaze se pod moralnim i društvenim vidom. Problematična su zbog važnih humanih, etičkih i drugih vrednota koja dovode u pitanje takva ponašanja. Sam čin prosipanja pepela izlazi van idealnih i praktičnih motiva spaljivanja pokojnika te se u njemu jasno očituju određene religiozne težnje koje su protivne kršćanskom poimanju ispravnog i dostojanstvenog postupanja s ovozemnim ostatcima pokojnika. Ovdje se većinom radi o prosipanju po zemlji, vodi i zraku, morima, brdima, rijekama, šumama ili privatnim prostorijama kao što su vrtovi i okućnice. Kao što se činom prosipanja pepela sugerira poništavanje ili panteistički obojeno sjedinjenje osobe s kozmosom, tako je i odbacivanje groblja, njegove duge tradicije te onoga što predstavlja za rodbinu pokojnika i cijelu kršćansku zajednicu vrlo znakovito. Naputak u sedmom broju jasno donosi*: Da bi se izbjeglo svaku vrstu panteističke, naturalističke ili nihilističke dvosmislenosti, nije dopušteno prosipati pepeo u zrak, na tlo ili u vodu ili neki drugi način.*[139] Tijelo pokojnika, iako nije ljudsko u pravom smislu riječi, i dalje je simbol i sjećanje na konkretnu osobu, hram Duha Svetoga, dijete Božje.[140] Drugo nedopušteno postupanje s pepelom čuvanje je pepela. Postoje veoma maštovita mjesta za čuvanje pokojnika, a to su debla stabala, vrtovi, kućne prostorije i predmeti, a neki čak obrađuju pepeo tako da izrađuju sintetički dijamant, ukras ili nakit. Naputak zabranjuje i čuvanje pepela kod kuće, iako je, u nekim izvanrednim okolnostima koji su vezane za kulturalne uvjete mjesnog kraja, to dopušteno. Naputak u šestom i sedmom izričito osuđuje čuvanje kremiranog pepela u komadima nakita ili drugim predmetima:

---

[137] Usp. MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 91.
[138] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 98.
[139] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE., *Ad resurgendum cum Christo,* naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 7.
[140] Usp. BILOKAPIĆ Š. *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 98.- 99.

„Samo u teškim i izvanrednim okolnostima, vezanim uz kulturalne uvjete mjesnog karaktera, ordinarij, u dogovoru sa biskupskom konferencijom ili sinodom biskupa istočnih Crkava, može dati dopuštenje za čuvanje pepela u vlastitom domu. Pepeo, ipak, ne smije biti razdijeljen na više obitelji i potrebno je uvijek zajamčiti poštivanje i prikladne uvjete čuvanja.“

„ …nije dopušteno čuvati kremirani pepeo kao uspomenu na pokojnika u komadima nakita ili drugim predmetima, imajući na umu da se takva postupanja kao razlog izora spaljivanja ne mogu navoditi higijenski, društveni ili ekonomski razlozi.“[141]

Iz navedenog se može iščitati nespremnost pojedinca da se suoči sa smrću osobe, kao i sa smrću općenito, vlastitim osjećajima, vremenom i prostorom tuge te žalovanjem. Također se u tim izborima vidi i prevladavanje individualne i privatne dimenzije smrti, koja ne pripada kršćanskoj zajednici i zato Crkva jasno odbacuje takve pojave.[142] Konačni rezultat obaju postupanja brisanje je jasnih granica između živih i mrtvih, živog i neživog svijeta, osoba i stvari.[143]

2.6.2. Dopušteno postupanje sa pepelom

Pepeo pokojnika mora se čuvati na svetom mjestu, a to je groblje ili u nekoj crkvi ili prostoru koje je za to odredila mjerodavna crkvena vlast. Groblja, ili kako su se pučki nazivala, *Božja njiva*, vjernike podsjećaju na pokojne osobe te ih potiču da se za njih mole jer su pokojnici dio Crkve koja vjeruje u zajedništvo vjernika na zemlji, pokojnika u čistilištu i blaženika na nebu.[144] Pokojnik tako neće biti uskraćen za molitvu, spomen rodbine i kršćanske zajednice. Izbjegava se i mogućnost zaborava i nedostatak poštovanja prema preminulom te samim time i neprilična ili praznovjerna postupanja.[145] Naputak to donosi u svom petom broju:

„Već od početaka kršćani su željeli da se kršćanska zajednica spominje svojih pokojnika i moli za njih. Njihovi su grobovi postali mjesta molitve, sjećanja i razmišljanja. Preminuli vjernici dio su Crkve, koja vjeruje u općenito putnika na zemlji, pokojnika koji dovršuje svoje čišćenje i blaženika u nebu; svi oni zajedno čine jednu Crkvu. (..) Čuvanje pepela na svetom mjestu može pridonijeti

[141] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 6.- 7.
[142] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 105.
[143] Usp. BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 99.
[144] Usp. ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 105.
[145] MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 91.

smanjivanju opasnosti da pokojnik ostane uskraćen za molitvu i spomen rodbine i kršćanske zajednice.“[146]

Zadnji broj naputka ističe ono što je već nekoliko puta istaknuto, a to je da se onim osobama koje vlastiti pepeo prosipaju u prirodi iz nevaljanih razloga sprovod može uskratiti: *U slučaju da je pokojnik dopustio spaljivanje i prosipanje vlastitog pepela u prirodi zbog razloga protivnih kršćanskoj vjeri, sprovod se može uskratiti.*[147]

[146] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., br. 5.
[147] *Isto*, br. 8.

ZAKLJUČAK

Objavljene religije islam i židovstvo ne dopuštaju kremiranje tijela, osim kršćanstva uz opravdane motive, dok ga, s druge strane, neobjavljene religije dopuštaju. Gledajući korijen i začetak tih religija logično se nameće takav zaključak. Neobjavljene religije spoznajom dolaze do Boga. Budući da čovjek traži Boga te mu tjelesnost predstavlja kočnicu već u ovom životu gdje je egzistencijalno vezan tijelom, logično je da se s tijelom nakon smrti postupa bez dostojanstva, vraćajući ga u prirodu iz koje je poteklo, te kojoj i ostaje. U objavljenim je religijama Bog prilazio i prilazi čovjeku kroz tijela proroka, pomazanika, braće i sestara. U kršćanstvu Bog je postao čovjekom u njegovoj potpunoj čovječnosti, čime je tijelo postalo hram Duha Svetoga, odnosno lice Boga. Sam postupak kremiranja tijela poznat je već dvije tisuće godina te je u raznim povijesnim prilikama kao što su bolesti, zaraze i ratovi bilo čak i nužno. Čini se kako se i u današnje vrijeme, ali zbog bitno drukčijih okolnosti, pojavljuje nužnost za kremiranjem tijela. Groblja se sve više šire te ih je pojedincu financijski sve teže održavati. Budući da mnogi ljudi umiru daleko od doma, mjesta gdje bi trebali biti sahranjeni, kremacija se ističe i kao praktično rješenje u smislu transporta.

Promatrajući znakove vremena Crkva je uočila problematiku i naputkom *Da bi se suuskrnulo s Kristom* podsjeća na već ranije donesene odredbe iz raznih dokumenata, Zakonika kanonskog prava i Katekizma te potvrđuje dopuštenost kremiranja tijela. Pa ipak, mnogi su današnji vjernici, pod utjecajem raznih strujanja, postali lakovjerni i povodljivi. Mnoge struje kao što su panteizam, spiritualizam i naturalizam danas, više nego ikad prije, vješto promiču svoje ideje gledajući smrt čovjeka kao oslobođenje od tijela i kao konačnu sreću u njegovom stapanju s prirodom jer od tamo i potječe. Tako i suvremeni kršćani-katolici, zavedeni takvim idejama lako gube pravac i te se nađu u tmini neznanja.

Zbog navedenih razloga dopuštenost kremiranja tražimo u motivu. Ukoliko je motiv suprotan onome što naučava Crkva pri obredu sprovoda, obred ispraćaja opravdano nije dopušten. Iako, uz neke iznimke, Crkva dopušta kremiranje, uvijek daje prednost obredu ukapanja pokojnika jer je ono na višoj razini poštovanja prema tijelu, puno simbolike te potiče obitelj i čitavu kršćansku zajednicu na molitvu za pokojnika. Na kraju, i sam je Isus Krist, alfa i omega kršćanske vjere, pokopan. Tijelu čovjeka koje je u mladosti obožavano, a samim time i oskvrnjeno te u starosti odbačeno i bezvrijedno, treba vratiti dostojanstvo. Budući da će duša uskrsnuti zajedno s tijelom potrebno ih je čuvati i

podsjetiti od koga potječu. Vjernici su dužni sami sebi vratiti ispravnu sliku tijela te će se tako, u samom početku možda i nesvjesno, uklapati u mozaik Katoličke Crkve koja, po nauku svog utemeljitelja, ukop promatra kao još jednu stepenicu bliže jedinstvu duše i tijela u Kraljevstvu Božjem.

LITERATURA

1. Izvori

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji, *Sacrosanctum Concilium*, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb, 1986.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija, *Gaudium et spes*, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb, 1986.

IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih*, sv. I., Verbum, Split, 2012.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Ad resurgendum cum Christo*, naputak o pokapanju tijela preminulih i čuvanju pepela u slučaju spaljivanja, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 77.- 81.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija-Glas Koncila, Zagreb, 1994.

Red sprovoda, KS, Zagreb, 2003.

Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Benedikta XV., Glas Koncila, Zagreb, 2007.

Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1996.

2. Knjige i članci

ARTIĆ M.*, Čovjek i priroda u svjetskim religijama*, u: Socijalna ekologija, 9 (2000.) I., str. 1.-21.

BABIĆ M., *Liturgijski vid naputka Ad resurgendum cum Christo,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 107.- 114.

BILOKAPIĆ Š., *Moralno vrednovanje spaljivanja preminulih u svjetlu naputka Ad resurgendum cum Christo*, u : Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 93.- 101.

ČONDIĆ A., *Teološko-pastoralni osvrt na naputak Ad resurgendum cum Christo*, u Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 102.- 106.

FUČEK I., *Život – smrt. Moralno duhovni život,* sv. VII., Verbum, Split, 2008.

HARING B., *Kristov Zakon,* sv. III., KS, Zagreb, 1986.

JURIĆ S., *Isusov pogreb u svjetlu povijesnih podataka*, u: Crkva u svijetu, 23 (1988.) III., str. 196.- 209.

KARALIĆ I., *Utjelovljenje Isusa Krista, Sina Božjega*, u: Obnovljeni život, 19 (2000.) II., str. 141.- 153.

KEŠINA I., *Goruća pitanja kršćanske etike*, Crkva u svijetu, Split, 2015.

KLJAIĆ S., *Ni za kremiranje ni protiv njega- Biblijsko poimanje ukopa i/ili spaljivanja mrtvih*, u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 82.- 87.

KOPREK I., *Sklad duha i tijela*, u: Obnovljen život, 19 (1996.) II., str. 641.- 652.

KOTEL DA-DON R., *Židovstvo,* Profil, Zagreb, 2004.

KUSTIĆ Ž., *Velike religije svijeta*, KS, Zagreb, 1974.

MERZ I., *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj*, u: Sabrana djela V., Zagreb, 1927.

MRŠE M., *Spaljivanje tijela preminulih osoba- crkveno-pravni propisi,* u: Služba Božja, 57 (2017.) I., str. 88.- 92.

NEMET V. *Teologija stvaranja*, KS, Zagreb, 2003.

NIKIĆ M. (prir.), *Reinkarnacija i/ili uskrsnuće*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i uskrsnuću, Filadeta, Zagreb, 1998.

PARLOV M., *Vjera u uskrsnuće tijela*, u: Služba Božja, 60 (2017.) I.,str. 115.- 119.

REBIĆ A., *Središnje teme Starog zavjeta*, KS, Zagreb, 1996. god., str. 91.

STIPIČIĆ I., *Eshatološki smisao tijela i zemlje*, u: Bogoslovska smotra 10 (1968.) IV., str. 343.- 349.

TOMIĆ C., *Uskrsnuće tijela, život vječni*, u: Obnovljeni život 30 (1975.) II., str. 156.- 163.

TURČINOVIĆ J., ZINANIĆ M. (ur.), *Religije svijeta,* KS, Zagreb, 1987.

3. Internet

http://www.spomen.hr/stranica.php?s=ukop-i-kremiranje (preuzeto: 23. 10. 2017.)

SADRŽAJ

Sažetak ... 2

Summary ... 3

UVOD ... 4

1. RELIGIJSKO POIMANJE TIJELA I SMRTI ... 6

1.1. Neobjavljene religije ... 6

1.1.1. Hinduizam ... 6

1.1.2. Budizam ... 8

1.2. Objavljene religije: židovstvo i islam ... 9

1.2.1. Židovstvo ... 9

1.2.2. Islam ... 11

1.3. Kršćansko poimanje tijela ... 12

1.3.1. Čovjek stvoren na sliku Božju ... 13

1.3.2. Odnos duše i tijela ... 15

1.3.3. Teologija tijela Ivana Pavla II. ... 17

1.3.4. Tijelo nakon smrti i vjera u uskrsnuće ... 19

2. STAV KATOLIČKE CRKVE PREMA KREMIRANJU ... 21

2.1. Biblijsko poimanje ukopa i spaljivanja mrtvih ... 21

2.2. Katolička tradicija do Drugoga vatikanskog sabora ... 23

2.3. Saborske promjene i poslijesaborska obnova Reda sprovoda ... 25

2.4. Ukop tijela ... 27

2.4.1. Važnost ukopa prema naputku *Ad resurgendum cum Christo* ... 28

2.4.2. Odredbe o ukopu iz Zakonika kanonskog prava 29

2.4.3. Odredbe o pokapanju mrtvih prema Redu sprovoda 30

2.5. Odrednice o kremiranju prema *Ad resurgendum cum Christo* 32

2.5.1. Razlozi spaljivanja (kremiranja) 33

2.5.2. Današnja problematika kremiranja 35

2.6. Čuvanje urne 36

2.6.1. Nedopušteno postupanje s pepelom 37

2.6.2. Dopušteno postupanje sa pepelom 38

ZAKLJUČAK 40

LITERATURA 42

SADRŽAJ 44